

ANTIDISKRIMINACIJSKO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA U RH – INDIVIDUALNA I UDRUŽNA ANTIDISKRIMINACIJSKA TUŽBA KAO (NE) DJELOTVORNA SREDSTVA ZA OSTVARENJE PRAVNE ZAŠTITE

Dr. sc. Paula Poretti, viša asistentica
Pravni fakultet Sveučilišta u Osijeku

UDK: 342.722/.727
Ur.: 28. travnja 2015.
Pr.: 23. studenog 2015.
Pregledni znanstveni rad

Sažetak

U radu se prikazuju osnovni izvori europskog i hrvatskog antidiskriminacijskog prava. Osobita pozornost posvećuje se Zakonu o suzbijanju diskriminacije iz 2009. godine, čije je donošenje imalo za cilj stvaranje antidiskriminacijskog zakonodavnog okvira koji bi jamčio visoki stupanj pravne zaštite od različitih oblika diskriminacije u hrvatskom pravnom sustavu. Propituju se individualna i udružna antidiskriminacijska tužba kao pravna sredstva za učinkovito ostvarenje te zaštite. Uz brojčane pokazatelje stanja sudske prakse donosi se i pregled dostupnih individualnih i udružnih antidiskriminacijskih tužbi kojima su pokrenuti postupci pred sudovima i ostalim tijelima u RH u posljednjih nekoliko godina. Detektiraju se manjkavosti antidiskriminacijskog zakonodavstva i problemi sudske prakse u RH. Upućuje se na nedostatke čijim bi se otklanjanjem stvorile pretpostavke za učinkovito ostvarivanje zaštite od diskriminacije u hrvatskom pravnom sustavu.

Ključne riječi: *antidiskriminacijsko zakonodavstvo; individualna antidiskriminacijska tužba, udružna diskriminacijska tužba, sudska praksa.*

1. UVODNE NAPOMENE

Iako je Republika Hrvatska (u nastavku: RH) u posljednjih dvadeset godina činila značajne napore kako bi razinu pravne zaštite ljudskih prava u što većoj mjeri izjednačila s onom koju predviđa zakonodavstvo Europske unije (u nastavku: EU), dvojbeno je jesu li postavljeni ciljevi u cijelosti i ispunjeni. Naime, postojećem zakonodavnom okviru, zaokruženom donošenjem Zakona o suzbijanju diskriminacije iz 2009. godine¹ (u nastavku: ZSD) i Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o suzbijanju diskriminacije iz 2012. godine² (u nastavku: ZID ZSD) još uvijek nedostaje

1 Zakon o suzbijanju diskriminacije, NN br. 85/08.

2 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o suzbijanju diskriminacije, NN br. 112/12.

adekvatna provedba u praksi. Stoga smo ovim radom željeli dati pregled individualnih i udruženih antidiskriminacijskih tužbi i ujedno pokušali na temelju njega ustanoviti kvalitetu pravne zaštite zajamčenu hrvatskim antidiskriminacijskim zakonodavstvom i praksom.

Kao prvi korak u tome, bilo je nužno usporediti izvore hrvatskog i europskog diskriminacijskog prava. U okviru europskog prava u obzir smo uzeli isključivo Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. godine³ (u nastavku: Europska konvencija), Direktive Europske unije i Ugovor o funkcioniranju Europske unije⁴. Analiza pojedinih postupaka pokrenutih pred hrvatskim sudovima individualnim i udruženim antidiskriminacijskim tužbama, ali i pritužbama pred ostalim nadležnim tijelima⁵ poslužila je za utvrđivanje vrste i broja postupaka koji su vođeni u razdoblju od donošenja ZSD-a do danas. Broj postupaka također ukazuje na omjer individualnih i postupaka kolektivne pravne zaštite, pa nam je poslužio i kao relevantan pokazatelj zastupljenosti obje vrste postupaka u praksi hrvatskih sudova i proceduri ostalih nadležnih tijela. S obzirom da su podatci usporedivi s onima o postupcima vođenim pred europskim sudovima zaslužnima za oblikovanje antidiskriminacijskog prava i prakse EU-a, Europskim sudom za ljudska prava (u nastavku: ESLJP-a) i Sudom pravde Europske unije (u nastavku: Sud pravde EU), temeljem njih bilo je moguće zaključiti o tome u kojoj mjeri stanje prakse pred hrvatskim sudovima odgovara trendovima postupaka koji se vode pred ESLJP-om i Sudom pravde EU-a. Budući da je prikaz pojedinih antidiskriminacijskih postupaka vođenih pred hrvatskim sudovima pridonio stvaranju jasnije slike o dosezima ali i ograničenjima hrvatskoga antidiskriminacijskog zakonodavstva, omogućio je davanje procjene o mjerama koje je u provedbenom smislu nužno poduzeti kako bi hrvatski pravni sustav uistinu osiguravao stupanj zaštite na koju se obvezao preuzevši pravne standarde europskoga antidiskriminacijskog prava.

2. IZVORI HRVATSKOGA I EUROPSKOG ANTIDISKRIMINACIJSKOG PRAVA

Kao što smo već ranije naveli, u okviru hrvatskoga antidiskriminacijskog zakonodavstva zakonodavna aktivnost traje već oko dvadeset godina, a čini se da niti u proteklih nekoliko godina ne jenjava. Najprije je donesen značajan broj zakona⁶ koji

3 Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava, NN MU br. 18/97., 6/99., 8/99., 14/02.

4 Ugovor o funkcioniranju Europske unije, Službeni list C 83/47 od 30. ožujka 2010.

5 Vidi Kunac, S. i dr., Kako suzbiti diskriminaciju? Izvještaj o praćenju provedbe Zakona o suzbijanju diskriminacije u Hrvatskoj za 2009. i praksa Europskog suda za ljudska prava, Zagreb, Centar za mirovne studije, 2010. (u nastavku: Istraživanje za 2009. godinu).

6 Zakonodavni okvir prije donošenja ZSD-a činili su Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, NN br. 155/02., 47/10., 80/10.; Zakon o službi u oružanim snagama Republike Hrvatske, NN br. 33/02., 58/02., 175/03., 136/04., 76/07., 88/09., 124/09., 92/10.; Zakon o radu, NN br. 38/95., 54/95., 65/95., 17/01., 82/01., 114/03., 142/03., 30/04., 137/04. (pročišćeni tekst) i odluka Ustavnog suda RH br. U-I-2766/2003 i dr. od 24. svibnja 2005, NN br. 68/05., 149/09.; Kazneni zakon, NN br. 110/97., 27/98.-ispr., 50/00.-odluka Ustavnog suda br. U-I-241/2000 od 10. svibnja 2000., 129/00., 51/01., 111/03., 190/03.-odluka Ustavnog suda br.

sadrže odredbe o suzbijanju diskriminacije. Donošenje dva posebna zakona, Zakona o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine⁷ i Zakona o istospolnim zajednicama iz 2003. godine⁸ bio je svojevrsan uvod u donošenje ZSD-a⁹ kao cjelovitoga zakona na području diskriminacije koje je ubrzo uslijedilo. Budući da je zamišljen kao opći zakon, odredbe ZSD-a imaju se primjenjivati osim ako posebnim zakonom nije drukčije određeno. Najnovije pomake učinjene u regulaciji antidiskriminacijskog zakonodavstva, pak, čine intervencije učinjene u pojedinim zakonima¹⁰ kojima se reduciraju odredbe o zabrani diskriminacije i time daje prednost primjeni ZSD-a kao općeg zakona, donošenje odredaba Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2011. godine¹¹ (u nastavku: ZID ZPP iz 2011. godine) kojima je regulirana tužba za zaštitu kolektivnih prava i interesa, predviđena kao supsidijarna zakonska osnova za provedbu postupaka u povodu antidiskriminacijskih tužbi te okončanje rada radne skupine na izmjenama i dopunama ZSD-a¹². Premda se još od 2010. godine najavljuje izmjena i dopuna ZSD-a, radna skupina osnovana tada zastala je s radom, a tek je 2012. godine osnovana nova radna skupina koja je započela raditi na izmjenama Zakona. Međutim, kao što je i naznačeno, njezin je rad bio suženog opsega, dok se daljnje izmjene ZSD-a predviđaju u nadolazećem razdoblju.¹³

Prvi, ali ujedno i jedan od najznačajnijih instituta donesenih u okviru europskog zakonodavstva na području suzbijanja diskriminacije bila je Europska konvencija. Člankom 14. Europske konvencije propisana je zabrana diskriminacije isključivo onih prava koje jamči Europska konvencija. Prema obvezama preuzetima Europskom konvencijom, države potpisnice, pa tako i RH, dužne su osigurati adekvatan sustav suzbijanja diskriminacije pri ostvarivanju prava građana predviđenih Europskom konvencijom. Ako država potpisnica ne osigura dovoljno učinkovite mjere za ostvarenje prava zajamčenih Europskom konvencijom, građanima je na raspolaganju mogućnost obraćanja ESLJP-u i podnošenje zahtjeva za zaštitu prava protiv te države. Međutim, prema praksi ESLJP-a odredba čl. 14. Europske konvencije ne primjenjuje

U-I-2566/2003, U-I-2892/2003 od 27.11.2003., 105/04., 71/06., 110/07., 152/08.; Zakon o državnim službenicima, NN br. 92/05., 142/06., 77/07., 107/07., 27/08.

7 Zakon o ravnopravnosti spolova, NN br. 116/03., 82/08.

8 Zakon o istospolnim zajednicama, NN br. 116/03.

9 S obzirom na to da unutar do tada postojećih zakona, Zakona o radu i Zakona o ravnopravnosti spolova uznemiravanje i spolno uznemiravanje nije bilo predviđeno kao oblik diskriminacije, ti su oblici uvedeni u odredbe ZSD-a.

10 Tako su u Zakonu u radu, (NN br. 149/09.) odredbe o suzbijanju diskriminacije svedene tek na opću zabranu izravne i neizravne diskriminacije, te materijalne i postupovne odredbe o zaštiti dostojanstva radnika.

11 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, NN br. 57/11.

12 Prema Izvješću o pojavama diskriminacije za 2010. radna skupina održala je tek jedan sastanak, a s obzirom na zastoj koji je trajao više od godinu dana, pučki pravobranitelj upozorio je na potrebu da se rad radne skupine ubrzo nastavi. Prema *Izvješće o pojavama diskriminacije za 2010. godinu*, <<http://www.ombudsman.hr/index.php/hr/izvjescia/diskriminacija/finish/23-2010/5-izvjescie-o-pojavama-diskriminacije-za-2010-godinu>>, 24. studenog 2011. (u nastavku: *Izvješće za 2010. godinu*).

13 Tako *Izvješće o radu Pučkog pravobranitelja u 2011. godini*, str. 2. <<http://www.ombudsman.hr/index.php/hr/izvjescia/zastita/finish/22-2011/17-izvjescie-o-radu-puckog-pravobranitelja-u-2011-godini>>, 3. ožujka 2013. (u nastavku: *Izvješće za 2011. godinu*).

se samostalno, već samo kao dopuna pri tumačenju povreda drugih prava zajamčenih Europskom konvencijom. Komplementarno razvoju prakse ESLJP razvija se i praksa pred Sudom pravde EU-a. Doprinos Suda pravde EU-a u tumačenju odredaba Ugovora o europskoj zajednici bio je naročito naročito značajan za razumijevanje kako samog instituta suzbijanja diskriminacije,¹⁴ tako i vezanih pojmova, poput neizravne diskriminacije¹⁵. Od niza Direktiva donesenih na području suzbijanja diskriminacije, navodimo tek dvije čiji su standardi integrirani i unutar odredaba ZSD-a, Direktivu 2000/43/EZ o načelu jednakog postupanja neovisno o rasi i etničkom podrijetlu¹⁶ (u nastavku: Direktiva 2000/43/EZ) i Direktivu 2000/78/EZ kojom se uspostavlja opći okvir za ravnopravnost pri zapošljavanju i radu¹⁷ (u nastavku: Direktiva 2000/78/EZ).

Budući da je nastao unutar procesa usklađivanja zakonodavstva s pravnom stečevinom EU-a, zakonska rješenja integrirana u nekim dijelovima ZSD-a ne predstavljaju novinu u smislu zakonodavne djelatnosti hrvatskoga zakonodavca, nego u potpunosti odgovaraju odredbama Direktive 2000/43/EZ i Direktive 2000/78/EZ.¹⁸ Zadaća sudske prakse utoliko je zahtjevnija, budući da se pri primjeni dijelova ZSD-a koji se temelje na odredbama Direktive 2000/43/EZ i Direktive 2000/78/EZ ima oslanjati na tumačenja odredaba tih direktiva, dok pri primjeni dijelova ZSD-a koji značajno odstupaju i proširuju okvir postavljen europskim direktivama, dužna je izgraditi vlastite stavove i predodžbe o načinu primjene pojedinih odredaba, a s obzirom na trenutnu razinu praktične primjene ZSD-a očigledno, bit će riječ o dugotrajnom i tegobnom procesu.¹⁹ Nadalje, za antidiskriminacijsko zakonodavstvo

14 Vidi Presuda Suda pravde EU C-144/04 *Mangold v Helm* ECR 9981. Vidi još Presuda Suda pravde EU C-149/77 *Gabrielle Defrenne v Société Anonyme Belge de navigation Aérienne Sabene* (Defrenne III) ECR 1365.

15 Vidi Presuda Suda pravde EU C-170/84 *Bilka-Kaufhaus GMBH V Karin Weber Von Hartz* ECR 1607.

16 Direktiva 2000/43 EZ o načelu jednakog postupanja neovisno o rasi i etničkom podrijetlu (Službeni list L 180, 19.7.2000.).

17 Direktiva 2000/78/EZ kojom se uspostavlja opći okvir za ravnopravnost pri zapošljavanju i radu (Službeni list L 303, 2.12.2000.).

18 To se odnosi poglavito na zabranu izravne i neizravne diskriminacije (ZSD, baš poput Direktive 2000/43/EZ i Direktive 2000/78/EZ, ne definira pojam diskriminacije. Prijedlog Zakona o suzbijanju diskriminacije s konačnim prijedlogom (hitni postupak, prvo i drugo čitanje P. Z. E. br. 74.), str. 24-25. Posjeđeno 25.11.2011. na mrežnoj stranici Sabora RH, u arhivi sjednica 6. saziva Sabora, među aktima donesenima na 4. sjednici: <http://www.sabor.hr/>.

U određenim dijelovima, poput zabrane diskriminacije po svih šest osnova europskog prava na jednakoj razini ili s obzirom na pojmove višestruke diskriminacije, diskriminacije temeljem povezanosti ili temeljem pogrešne predodžbe, ZSD odstupa od Direktive 2000/43/EZ i Direktive 2000/78/EZ i uvodi zakonska rješenja koja nisu dio obveze koje proizlaze iz njihovih odredaba. Vidi Grgić, A. i dr., *Vodič uz Zakon o suzbijanju diskriminacije*, Zagreb, Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske, 2009, str. 14-16.

19 Doktrina je upozorila da analiza dosadašnje sudske prakse ukazuje na činjenicu da u domaćem pravnom poretku ne postoji jasna predodžba o tome što je zapravo diskriminacija niti kako se ona prepoznaje i dokazuje. Prema Potočnjak, Ž. i Grgić, A., *Važnost prakse Europskog suda za ljudska prava i Europskog suda pravde za razvoj hrvatskog antidiskriminacijskog prava* u: Crnić, I. i dr., *Primjena antidiskriminacijskog zakonodavstva u praksi*, Zagreb, Centar za mirovne studije, 2011., str. 7. Dodali bismo da je također, u postojećem zakonodavnom okviru, vrlo teško naći kvalifikaciju za svaki oblik povrede ljudskih prava pa je sudska praksa nerijetko

i praksu u RH značajan je, uz odredbu čl. 14. Europske konvencije i Protokol 12.²⁰ uz Europsku konvenciju.²¹ Međutim, tumačenje i primjena odredbe čl. 14. Europske konvencije i Protokola 12. u hrvatskom pravnom sustavu nisu mogući bez oslanjanja na praksu ESLJP-a.²² Upravo praksa ESLJP-a prije stupanja na snagu Protokola 12. (od slučaja Hoffman protiv Austrije iz 1993. godine naovamo) može na određeni način pomoći pri rasvjetljavanju razloga ratifikacije Protokola 12., koji sadrži opću zabranu diskriminacije, za razliku od Europske konvencije koja zabranjuje diskriminaciju isključivo temeljem prava koje jamči.²³ Također, sudovi u RH kao članici EU-a trebali bi pratiti praksu Suda pravde EU-a i prema njoj nastojati oblikovati praksu domaćih sudova.²⁴ Sud pravde EU-a u posljednjih 50 godina tako razvijao je bogatu praksu na području suzbijanja diskriminacije na temelju spola²⁵. Međutim, diskriminacija na temelju spolne orijentacije, vjere i uvjerenja, invalidnosti i dobi te rasnog ili etničkog podrijetla zabranjena je kasnije, pa je praksa suzbijanja diskriminacije na tim temeljima još uvijek u razvoju. Usporedbom razine usklađenosti prakse hrvatskih sudova sa standardima koje u vlastitoj praksi postavljaju ESLJP i Sud pravde EU-a nećemo se posebno baviti u radu, nego ćemo na temelju dostupnih podataka pokušati utvrditi stanje antidiskriminacijske prakse na domaćim sudovima i pred ostalim nadležnim tijelima. Pri tome, treba imati na umu da je uvođenjem ZSD-a kao općeg zakona o suzbijanju diskriminacije zabranjena diskriminacija prema svim temeljima istovremeno, pa je očigledno da se razlog eventualnog neujednačenog razvoja antidiskriminacijske prakse u hrvatskom pravnom sustavu ne može tražiti u različitoj duljini primjene odredaba o zabrani diskriminacije prema određenim temeljima.

3. STANJE SUDSKE PRAKSE NA PODRUČJU SUZBIJANJA DISKRIMINACIJE PRED HRVATSKIM SUDOVIMA I OSTALIM NADLEŽNIM TIJELIMA

Prema odredbama ZSD-a sva pravosudna tijela dužna su voditi evidenciju o sudskim predmetima u vezi s diskriminacijom i osnovama diskriminacije po kojima se

-
- prisiljena posezati za kvalifikacijom koja u potpunosti ne odgovara biti počinjene povrede.
- 20 Zakon o potvrđivanju Protokola 12. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN MU br. 14/02., 19/05.
 - 21 RH ratificirala je Protokol 12. u travnju 2005. godine kojim je predviđena opća zabrana diskriminacije u uživanju svih prava određenih zakonom po bilo kojoj osnovi, uz ograničenje da se zabrana primjenjuje samo na postupanje javnih tijela. Prema Grgić, A. i dr., op. cit., str. 14.
 - 22 Slučaj Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine (br. 27996/06 i 34836/06) od 22. prosinca 2009. godine prvi je slučaj u kojemu je utvrđena povreda čl. 1. Protokola 12.
 - 23 Name, analiza pojedinih predmeta ukazala je na sklonost ESLJP-a da najprije razmatra (ne) postojanje diskriminacije, a podredno ocjenjuje je li došlo do povrede neke bitne odredbe Europske konvencije. Time je narušena ideja o čl. 14. kao podrednom jamstvu provedbe ostalih odredaba Europske konvencije, ali istovremeno naglašen je značaj koji ima zabranu diskriminacije prema Europskoj konvenciji, što je rezultiralo u prihvaćanju Protokola 12.
 - 24 Slično, Izvješće za 2011., op. cit., str. 2.
 - 25 Presuda Suda pravde EU C-197/96.; Presuda Suda pravde EU C-421/92 *Gabriele Habermann-Beltermann v Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb./Opf.e.V.* i dr.

vode ti postupci, kao i posebni pravobranitelji o slučajevima diskriminacije iz njihove nadležnosti.²⁶ Ova odredba jasno govori o podjednakom značaju koji ima samo formiranje prakse prekršajnih, kaznenih i građanskih sudova na području suzbijanja diskriminacije s jedne strane i njezino praćenje od strane nadležnih tijela s druge strane. S obzirom na razmjerno kratko vremensko razdoblje u kojemu je ZSD u primjeni te broj i vrstu sudskih predmeta u kojima su hrvatski sudovi do sada uopće bili u prilici primijeniti antidiskriminacijsko pravo, ne može se govoriti o osobito razvijenoj sudskoj praksi.²⁷ Ipak, dijelom zahvaljujući evidenciji koje je o sudskim predmetima u vezi sa suzbijanjem diskriminacije vodilo Ministarstvo pravosuđa, a dijelom zahvaljujući naporima koji su pučki/-a pravobranitelj/-ica, posebne pravobraniteljice te udruge civilnog društva uložile u redovito podnošenje izvještaja i preporuka o pojavama diskriminacije, moguć je uvid u broj i vrstu slučajeva diskriminacije koje su zaprimile organizacije civilnog društva, kao i ured pučkog/-e pravobranitelja/-ice te uredi posebnih pravobraniteljica te postupaka koji su se pred hrvatskim sudovima vodili u razdoblju od donošenja ZSD-a do danas.

3.1. Analiza podataka za 2009. godinu

Najveći broj prijavljenih slučajeva diskriminacije u 2009. godini, ukupno 1101, zaprimile su organizacije civilnog društva²⁸.

Analizom podataka utvrđeno je da su organizacije civilnog društva zaprimile čak 609 prijavljenih slučajeva diskriminacije prema spolnoj osnovi, 262 prijavljena slučaja diskriminacije na osnovi invaliditeta, a sljedeće najzastupljenije osnove su jezik te imovno stanje, zdravstveno stanje, bračni ili obiteljski status, rasa i/ili etnička pripadnost.

Ured pučkog pravobranitelja postupao je po svim zaprimljenim pritužbama, kojih je za 2009. godinu bilo ukupno 172.²⁹ Iako je bilo za očekivati da će Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom³⁰ zaprimiti ukupno najveći broj pritužbi o

26 Prema Đurđević, Z. i Radačić, I., Usklađenost hrvatskog zakonodavstva i prakse sa standardima Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Zagreb, Centar za mirovne studije, 2011., str. 198.

27 Među mogućim razlozima zbog kojih je pred hrvatskim sudovima za sada pokrenut, u tijeku, odnosno okončan razmjerno mali broj sudskih predmeta ističu se: nesklonost žrtava diskriminacije pristupanju sudu zbog nelagode koju izaziva sama diskriminacija, strah od viktimizacije zbog pokretanja sudskog postupka, svjedočenja i ostalih postupovnih radnji u kojima bi žrtva diskriminacije bila dužna sudjelovati jednom kada je postupak započela, a kao nimalo zanemariv razlog navodi se i visina naknade štete koja očekuje žrtve diskriminacije u slučaju uspjeha u sporu, koja tek ako je dovoljno motivirajuća može biti od utjecaja na odluku o pokretanju postupka. Grgić, A. i dr., op. cit., str. 18.

28 Od ukupnog broja prijavljenih slučajeva, čak 965 prijavljenih slučajeva zaprimile su četiri organizacije, tri organizacije zaprimile su između 3 i 60 prijavljenih slučajeva, a tri organizacije zaprimile su 10 ili manje prijavljenih slučajeva. Grgić, A. i dr., op. cit., str. 37.

29 Sukladno propisanim ovlastima u 11 predmeta dostavio je odgovor na upit stranke o postojanju elemenata diskriminacije, u četiri predmeta upućena je preporuka ili upozorenje nadležnom tijelu, a u jednom slučaju upućena je inicijativa za izmjenu podzakonskog akta.

30 Zakon o pravobranitelju za osobe s invaliditetom, NN br. 107/07.

diskriminaciji prema osnovi invaliditeta, zaprimio ih je ukupno 21 dok u podacima organizacija civilnog društva stoji podatak o 262 pritužbe zaprimljene na toj osnovi. Tijekom 2009. godine pučki pravobranitelj nije proveo niti jedan postupak mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe.³¹

Prema podacima Ministarstva pravosuđa o broju sudskih predmeta³² u vezi s diskriminacijom za 2009. godinu 2 su slučaja ostala neriješena iz razdoblja prije donošenja ZSD-a (prema skupnoj osnovi spol, izražavanje i spolna orijentacija). U 2009. godini sudovi su zaprimili još 12 prijavljenih slučajeva.³³

3.2. Analiza podataka za 2010. godinu

Prikaz i analiza evidencije prijavljenih slučajeva diskriminacije za 2010. godinu manjkava je u odnosu na onu za 2009. godine, s obzirom na to da nedostaju podatci o broju prijavljenih slučajeva diskriminacije koje su zaprimile organizacije civilnog društva. Izostanak evidencije organizacija civilnog društva opravdan je veoma malim odazivom na poziv pučkog pravobranitelja da se dostave izvješća o radu za 2010. godinu koje bi uključivalo zapažanja, praćenja i evidenciju o broju pritužbi podnesenih organizacijama civilnog društva. Očigledno se smatralo da podatci prikupljeni od 14 organizacija civilnog društva koje su uputile ukupno 18 odgovora, nedostatni kako bi ih se uključilo u Izvješće za 2010. godinu. Stoga, Izvješće za 2010. godinu tek navodi da je prema evidenciji koje su vodile organizacije civilnog društva tijekom 2010. godine podneseno 5 udružnih tužbi.³⁴ Ovaj podatak nije zanemariv ako se u obzir uzme činjenica da je u Istraživanju za 2009. godinu u okviru projekta "Podrška provedbi Zakona o suzbijanju diskriminacije II" za 2009. godinu izostao podatak organizacija civilnog društva o ukupnom broju udružnih tužbi podnesenih sukladno ZSD-u. Budući da organizacije civilnog društva (njih ukupno 10) nisu podnosile udružne tužbe bez obzira na legitimaciju za pokretanje postupka u povodu udružne tužbe koja im pripada prema odredbi ZSD-a, niti su vodile evidenciju o broju podnesenih udružnih tužbi, ukupan broj podnesenih udružnih tužbi niti nije mogao biti iskazan u Istraživanju za 2009. godinu. Međutim, u 2009. godini ipak je jedna organizacija civilnog društva podnijela udružnu tužbu i taj podatak učinila je dostupnim, pa on podatak naveden u Istraživanju za 2009. godinu. U preporukama danima u Istraživanju za 2009. godinu naglašena je nužnost da se organizacije civilnog društva intenzivnije uključe u aktivnosti implementacije ZSD-a, posebno u pogledu sudjelovanja u postupku kao umješać na strani tužitelja/-ice i podnošenja udružne tužbe. Iz podataka dostupnih

31 Grgić, A. i dr., op. cit., str. 76.

32 Iako u Istraživanju za 2009. godinu postoje podatci o broju i vrsti sudskih predmeta prekršajnih, kaznenih i građanskih sudova, izdvojiti ćemo isključivo za nas relevantne podatke s građanskih sudova.

33 Od ukupnog broja prijavljenih slučajeva, u četiri slučaja utvrđena je diskriminacija sukladno čl. 17. st. 1. toč. 1. ZSD-a, zabrana ili otklanjanje diskriminacije presuđena je u tri slučaja, a naknada štete sukladno čl. 17. st. 1. toč. 3. ZSD-a dodijeljena je u tri slučaja. Još tri slučaja nisu razvrstane prema kategorijama, već pripadaju vrlo nejasnoj kategoriji "ostalo". Grgić, A. i dr., op.cit., str. 68.

34 Izvješće za 2010., op.cit., str. 15.

temeljem evidencije organizacija civilnog društva za 2010. godinu proizlazi da je ova preporuka shvaćena prilično ozbiljno. Pomak u vidu pet podnesenih udružnih tužbi od strane organizacija civilnog društva u 2010. godini naspram jedne udružne tužbe podnesene u 2009. godini ne sugerira da je broj slučajeva diskriminacije koji bi dali povoda podnošenju udružne tužbe nužno porastao, već da je stalan rad u praćenju i analiziranju prakse pridonio kako detektiranju slabosti u provedbi zadaća koje su u ZSD-om povjerene organizacijama civilnog društva, u ovom slučaju u podnošenju udružne tužbe, tako i poduzimanju mjera od strane tih organizacija kako bi se njihov učinak poboljšao.

Prema podacima iz Ureda pučkog pravobranitelja, tijekom 2010. godine zaprimljeno je 1823 pritužbe, od kojih se dio odnosio i na diskriminaciju. Ukupno je u radu, uz ranije zaprimljene, bilo 2260 predmeta.³⁵ U Izvješću za 2010. godinu u Uredu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u radu je bilo ukupno 207 prijavljenih slučajeva diskriminacije, od čega 184 pritužbe građana i 23 inicijative pravobraniteljice.³⁶ Tijekom 2010. godine pravobraniteljica nije podnijela niti jednu udružnu tužbu, nije sudjelovala u niti jednom postupku na strani tužitelja/-ice kao umješac niti je upućivala zahtjeve Državnom odvjetništvu za obvezatan postupak mirenja u slučaju podnošenja tužbe protiv RH.³⁷ Najveći broj pritužbi pravobraniteljici za ravnopravnost spolova u 2010. godini odnosio se na spolnu diskriminaciju, a značajno je da je broj pritužbi prema toj osnovi porastao u odnosu na prethodnu godinu i to u postotku 7,3 %. S obzirom na to da se uz taj podatak i podatak o osnovi diskriminacije, u tim slučajevima navodi nejasnu formulaciju kako se “radi uglavnom o ženama”, nije potpuno jasno treba li se taj podatak tumačiti na način da je u RH očigledno u porastu broj slučajeva spolne diskriminacije u kojima su žrtve žene, ili pak pretpostaviti da žene samo češće od muškaraca podnose pritužbe Uredu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. Stvaranje pretpostavke o tome da je stvaran broj slučajeva diskriminacije temeljem osnove spola u odnosu na žene veći nego u odnosu na muškarce bilo bi veoma nezahvalno s obzirom da bi se moglo samo nagađati o broju slučajeva u kojima su prema osnovi spola muškarci diskriminirani, ali pritužbe nisu podnosili. Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom podnio je zatražene podatke za 2010. godinu iz kojih je razvidno da je u toj godini zaprimio ukupno 51 pritužbu. U taj broj svrstane su sve pritužbe koje su upućene Uredu pravobraniteljice u kojima je navedena riječ “diskriminacija” ili “diskriminiran”. Ovdje je, također, riječ o nepreciznoj kategoriji, u ovom slučaju vjerojatno tvorevini

35 Od tog ukupnog broja, u radu je bilo 186 prijavljenih slučajeva temeljem diskriminacijske osnove, od čega 144 prijavljenih slučaja zaprimljenih u 2010. godini. *Ibid.*, str. 4.

36 Najveći broj prijavljenih slučajeva diskriminacije bio je prema osnovi spola, bračnog ili obiteljskog statusa, rodnog identiteta, izražavanja i spolne orijentacije u odnosu na osobe ili skupine osoba.

37 Specifičnost Izvješća za 2010. godinu u odnosu na podatke iz Istraživanja za 2009. godinu činjenica je da su u potpunosti pri prikupljanju podataka za potrebe evidencije svojim doprinosom sudjelovale i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova te pravobraniteljica za djecu, čime su sliku o broju i vrsti prijavljenih slučajeva kojima su se u tom razdoblju, uz pučkog pravobranitelja kao nadležno tijelo, bavile posebne pravobraniteljice, učinile cijelovitijom i jasnijom. Izvješće za 2010., *op. cit.*, str. 9.

samog Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, koju ostala nadležna tijela nisu koristila u evidencijama podnesenima za sastavljanje Izvješća za 2010. godinu. U Izvješću za 2010. godinu stoji kako je Ured pravobraniteljice "otvorio" 16 predmeta i 3 predmeta iz 2009. godine. Time se vjerojatno mislilo da je tijekom 2010. godine u radu bilo 16 predmeta zaprimljenih u 2010. godini i 3 predmeta iz prethodnog razdoblja, odnosno iz 2009. godine. Usporedba podataka ukazala je da je od 2009. do 2010. godine došlo do udvostručenja broja pritužbi budući da je broj pritužbi narastao s 24 na 51 pritužbu.³⁸ Ovaj podatak s jedne strane porazan je ako se sagledava stanje društva, činjenica da su građani sve češće izloženi diskriminaciji po svim osnovama pa tako i prema osnovi invaliditeta, no s druge strane obećavajući je jer očigledno raste povjerenje građana u institucije pravne države, ali ujedno i svijest da je tek temeljem vlastite inicijative moguće je utjecati na brzinu i smjer nužnih promjena i otklanjanja prepreka u društvu koje onemogućuju osobama s invaliditetom da u potpunosti ostvaruju sebe i svoje potencijale. Ukupno najmanji broj pritužbi tijekom 2010. godine podnesen je Uredu pravobraniteljice za djecu, konkretno šest pritužbi. U četiri slučaja navedeno je kako su oštećene strane skupine djece, a u jednom slučaju dječak.³⁹ Valjalo bi promisliti je li u slučajevima skupine djece kao oštećenika bilo prostora za podnošenje udružne tužbe s jer Izvješće za 2010. godinu o tome ne govori. Podatci koje je Ministarstvo pravosuđa ustupilo Uredu pučkog pravobranitelja za sastavljanje Izvješća za 2010. godinu pokazuju da se vodilo 39 parničnih postupaka radi diskriminacije.⁴⁰ Iako je ZSD-om predviđena mogućnost podnošenja zahtjeva za objavu presude kojom je utvrđena diskriminacija u medijima na trošak tuženika kao i mogućnost podnošenja udružne tužbe, podatak o broju tužbi te vrste nije izražen, pa to navodi na pretpostavku da niti zahtjev za objavu presude niti jedna udružna tužba nije podnesena sudovima tijekom 2010. godine. Kako nije iskazan broj udružnih tužbi podnesenih sudovima za isto razdoblje, iako je prema podacima koje su učinile dostupne organizacije civilnog društva podneseno pet udružnih tužbi u 2010. godini, očigledno podatke ipak treba uzimati uz određenu rezervu. Izvješće za 2010. godinu nastoji protumačiti ove nepravilnosti navodeći kako prema Obrascima korištenima za prikupljanje relevantnih podataka te kategorije nisu bile predviđene, no također napominje kako je ostavljena kategorija "ostalo" unutar koje je bilo moguće izraziti te podatke. Od ukupnog broja postupaka, pravomoćno su okončana tri postupka, jedan je zahtjev odbijen, a dva su riješena na drugi način, dok je 36 ostalo neriješeno. Treba upozoriti kako je izraz "rješavanja na drugi način" veoma nejasan i neprecizan i bilo bi logičnije da umjesto tog izraza stoji da su preostala dva zahtjeva usvojena.⁴¹ Analiza

38 Ibid., str. 11.

39 Loc. cit.

40 Od toga tri sudska postupka vođena su povodom tužbi podnesenih u ranijem razdoblju (dakle, u 2009. godini) dok je ostalih 36 tužbi podneseno tijekom 2010. godine. Najzastupljenije su bile tužbe radi utvrđivanja diskriminacije, podneseno ih je ukupno 17. Radi zabrane ili otklanjanja diskriminacije podneseno je 7 tužbi, a radi naknade štete gotovo dvostruko veći broj, konkretno 12 tužbi. Ibid., str. 15.

41 Kategorija "izražavanja po svim osnovama" u ZSD-u povezana je s rodnim identitetom, točnije osobitosti u odijevanju, ponašanju, držanju i svemu ostalom temeljem čega drugima pokazujemo na koji način se rodno identificiramo. Osobito je važno naglasiti kako se "izražavanje" treba

ukupnog broja postupaka koji su vođeni pred građanskim, kaznenim i prekršajnim sudovima ukazuje na nešto drukčiju situaciju.^{42, 43}

3.3. *Analiza podataka za 2011. godinu*

Pri izradi Izvješća za 2011. godinu sukladno čl. 15. ZSD-a pučki pravobranitelj uputio je individualizirane dopise kao i javni poziv za sudjelovanje u izradi Izvješća za 2011. godinu, dostavljanje priloga o pojavama diskriminacije uočenima u okviru i području njihova rada i djelovanja,^{44, 45} Tijekom 2011. godine ukupno je riješeno 143 slučaja diskriminacije.⁴⁶ Iz podataka za 2011. godinu o radu pučkog pravobranitelja ipak da se zaključiti o određenim pozitivnim pomacima u odnosu na prethodne godine. U prvom redu, povećan je angažman državnih institucija u odnosu na pojave diskriminacije. Svijest građana o diskriminaciji kao društveno neprihvatljivom, nepoželjnom i zabranjenom obliku ponašanja porasla je, a o tome svjedoče i tri redovna parnična postupka pokrenuta temeljem čl. 17. ZSD-a o čijem su pokretanju tužitelji izvijestili pučkog pravobranitelja.⁴⁷ Osobito je važna činjenica da Izvješće za 2011. godinu navodi da su u navedenom razdoblju organizacije civilnog društva podnijele nekoliko udružnih tužbi za zaštitu kolektivnih interesa određenih skupina te da je pučki pravobranitelj u jednom od tih postupaka čak sudjelovao kao umješač. Osim toga, pučki pravobranitelj intervenirao je i u jedan sudski postupak pokrenut po privatnoj tužbi. U vrijeme podnošenja Izvješća za 2011. godinu ti su postupci još uvijek bili u tijeku.⁴⁸ Zamjetno je da se u brojnim pritužbama propustilo izraziti diskriminacijsku osnovu,

vezati isključivo uz rodni identitet, a ne druge osnove, što je podcrtano i u Izvješću. Iz ovoga se može zaključiti kako je neadekvatno podvođenje slučajeva prema drugim osnovama pod ovu kategoriju iskrivilo sliku o stvarnom broju slučajeva koje pripadaju pojedinim kategorijama. Ibid., str. 17.

- 42 Izvješće razloge porasta broja slučajeva diskriminacije utuženih tijekom 2010. godine vidi, između ostaloga, u izrazito aktivnoj sceni organizacija civilnog društva koje se bave pravima seksualnih i rodni manjina. Ibid., str. 19.
- 43 Izvješće za 2010. godinu obuhvatilo je i podatke koje je tijekom 2010. godine prikupilo Državno odvjetništvo o obveznim zahtjevima za mirenje koje je svaka osoba koja namjerava tužiti RH dužna podnijeti, a koji se odnose na zahtjeve za mirenje koje su podnositelji zahtjeva bili dužni podnijeti prije podnošenja antidiskriminacijske tužbe sudu protiv RH. U slučaju sva tri podnesena zahtjeva donesena je odluka o odbijanju. Ibid., str. 16.
- 44 Izvješće sadrži očitovanja udruge Protagora, SDF, Dodir, Svitanje, GONG, Regionalni info centar za mlade, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Cenzura Plus, Centar za LGBT ravnopravnost, Hrvatska kršćanska koalicija, Matica umirovljenika Hrvatske, Nezavisni hrvatski sindikati, Savez samostalnih sindikata Hrvatske, i Ured za socijalno partnerstvo. Izvješće za 2011., op.cit., str. 76.
- 45 Pučki pravobranitelj iznio je opažanje o raznolikosti zaprimljenih očitovanja pa tako po njemu neka od njih podsjećaju na predmete koji su mu tijekom godine dostavljeni na nadležno postupanje ili problemsku analizu određenih pojava oblika diskriminacija, dok neka prezentiraju aktivnosti udruge u području suzbijanja diskriminacije. Loc.cit.
- 46 Tijekom 2011. godine Ured pučkog pravobranitelja "otvorio je" 147 novih spisa predmeta koji se odnose na diskriminaciju, od kojih je riješeno 103. Ibid., str. 10.
- 47 Ibid, str. 11.
- 48 Loc. cit.

a nije je moguće iščitati niti iz sadržaja pritužbe, što upućuje na potrebu ulaganja dodatnih napora u podizanje svijesti građana o diskriminaciji. Prema Izvješću za 2011. godinu⁴⁹ pravobraniteljica nije podnijela niti jednu udružnu tužbu, niti je pokrenula ili sudjelovala u postupcima mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe. Značajan pomak učinjen je i u pogledu korištenja prava na miješanje ili intervenciju u postupak, kojega je pravobraniteljica iskoristila u šest sudskih postupaka (četiri koja su se vodila na na Vrhovnom sudu, jedan koji se vodio na Upravnom sudu i Ijedan koji se vodio na Općinskom građanskom sudu).⁵⁰ U Izvješću pravobraniteljice za ravnopravnost spolova stoji kako se u pretežnom broju slučajevi odnose na spolnu diskriminaciju, a u najvećem broju radi se o ženama. Pretpostavljamo da pojašnjenje te tvrdnje valja potražiti u prethodnoj rečenici, da “iako se nije povećao broj pritužbi u odnosu na 2010. godinu, u ovom izvještajnom razdoblju povećao se broj slučajeva u kojima je pravobraniteljica utvrdila diskriminaciju i to sa 45 u 2010. godini na 60 u 2011. godini temeljem kojih je dala 32 preporuke i 27 upozorenja”⁵¹. Naime, vjerojatno se mislilo da se u najvećem broju slučajeva u kojima je utvrđena diskriminacija radilo o spolnoj diskriminaciji žena. Očigledno, ovdje se, kao i u odnosu na Izvješće iz 2010. godine može istaknuti ista primjedba, da još uvijek nije otklonjena upotreba prilično nepreciznih izraza koje se daju različito tumačiti, što za posljedicu može imati donošenje neujednačenih zaključaka prilikom njihove interpretacije. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u Izvješću podnesenom pučkom pravobranitelju podatke o 25 zaprimljenih pritužbi za diskriminaciju u 2011. godini usporedila je s podacima o 24 pritužbe podnesene u 2009. godini te 51 pritužbi podnesenoj u 2010. godini. Evidentno, nagli porast broja pritužbi u 2010. godini u odnosu na godinu prije nije se nastavio u 2011. godini. Ta je okolnost razumljiva s obzirom da se u 2010. godini značajan broj od ukupnog broja podnesenih pritužbi odnosio na pritužbe pojedinaca i udruga zbog nejednakog postupanja na temelju uzroka nastanka invaliditeta vezano uz ostvarivanja povlastice na oslobađanje naknade za korištenje javnih cesta.⁵² Ured pravobraniteljice za djecu u Izvješću upućenom Uredu pučkog pravobranitelja navodi kako je u 2011. godini postupao u sedam slučajeva. Kako nigdje nije drukčije naznačeno, pretpostavljamo da su svi slučajevi iz te godine, te da se nije postupalo po prijavama iz prethodne dvije godine.⁵³

I kod izrade Izvješća za 2011. godine za prikupljanje podataka o sudskim predmetima koje su vodila pravosudna tijela korišteni su Obrasci za statističko

49 Ibid., str. 16.

50 Ibid., str. 18.

51 Loc. cit.

52 S obzirom da je Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u odnosu na svih 25 pritužbi na diskriminaciju postupao sukladno ovlastima iz čl. 13. ZSD-a, uz ispitivanje navoda iz pritužbe i ostalo, u slučajevima gdje je to bilo moguće (4 slučaja), pokušao je (barem neformalno) provesti postupak mirenja. Ibid., str. 19.

53 Od toga, u jednom slučaju postupalo se na inicijativu pravobraniteljice, dok su ostalih šest slučajeva prijavili građani (četiri prijave podnijele su žene, dvije prijave muškarci). Iz podataka proizlazi kako je pojava diskriminatornog postupanja u odnosu na djecu najčešća u području obrazovanja, što pripisujemo činjenici da su djeca i mladi uključeni u odgojno-obrazovni sustav, odnosno da su njegovi korisnici. Ibid., str. 20.

praćenje sudskih predmeta vezanih uz diskriminaciju⁵⁴ (u nastavku: Obrasci). U tom smislu, očekivano javljaju se isti nedostaci u pogledu nepotpunosti prikupljenih podataka kao i u prethodnim Izvješćima. Budući da to traži promjenu načina prikupljanja statističkih podataka, s Ministarstvom pravosuđa je dogovorena primjena novoga modela. Učinjene izmjene trebale bi učiniti Obrasce vjernijim odrazom stvarnoga stanja sudske prakse na području diskriminacije.⁵⁵ Odlukom da će se podatci o udružnim tužbama posebno prikupljati napokon će se ispraviti nedostatak u dosadašnjem načinu prikupljanja podataka kada su se ti podatci imali izraziti unutar kategorije “ostalo”. Osim što je zbog njihovog značaja neadekvatno smještati udružne odnosno tužbe za zaštitu kolektivnih interesa i prava u kategoriju “ostalo”, budući da je riječ o postupcima u kojima se pruža apstraktna zaštita prava velikih skupina pojedinaca i ostvaruje opći, javni interes uz to je i neoportuno, s obzirom da su sudovi unutar kategorije “ostalo” jednostavno propuštali iskazati podatke o pokrenutim udružnim odnosno tužbama za zaštitu kolektivnih interesa i prava pa smo se za podatke o podnesenim udružnim tužbama bili prisiljeni oslanjati na statistiku organizacija civilnog društva.

U Obrascima Ministarstva pravosuđa za 2011. godinu uz napomenu da u Obrascima nije predviđeno iskazivanje podataka o udružnim tužbama, navedeno je da je prema podatcima organizacija civilnog društva u 2011. godini vođeno pet postupaka u povodu udružne tužbe, a da je u jedan čak intervenirao pučki pravobranitelj.⁵⁶ Ministarstvo pravosuđa navelo je i podatke pribavljene od Državnog odvjetništva da je tijekom 2011. godine podneseno osam zahtjeva za mirno rješavanje sporova povezanih s diskriminacijom, koji su nužna procesna pretpostavka za podnošenje tužbe protiv RH. Od toga, dva zahtjeva za mirno rješavanje spora odbijena su kao neosnovana. U ostalim slučajevima postupak je u vrijeme podnošenja Izvješća za 2011. godinu još uvijek bio u tijeku.⁵⁷

3.4. Analiza podataka za 2012. godinu

U Izvješću za 2012. godinu⁵⁸ nisu posebno izraženi podatci koje su prikupile

54 Obrasci za statističko praćenje sudskih predmeta vezanih uz diskriminaciju, NN br. 36/10.

55 Uz podatke koji su se prikupljali do sada (a odnose se na osnove, posebne diskriminacijske tužbe, način dovršetka predmeta i sl.) ubuduće bi se prikupljali i podatci o područjima diskriminacije (s posebnim osvrtom na zaštitu od diskriminacije u radnim sporovima) i njezinim oblicima, podatke o udružnim tužbama i zahtjevima za utvrđivanje diskriminacije kao prethodnog pitanja te dr. Podatci bi se trebali prikupljati na obrascima koji bi činili dijelove sudskih spisa, kvartalno i zbirno na kraju godine počevši sa 1. siječnja 2012. godine.

56 U Obrascima Ministarstva pravosuđa za 2011. godinu stoji da se vodilo ukupno 65 parničnih postupaka radi diskriminacije i to po 36 tužbi iz prethodnog razdoblja i 29 podnesenih u tekućem razdoblju. I Izvješće u odnosu na posljednji navod upozorava na ono što smo i sami zamijetili analizirajući podatke Ministarstva pravosuđa za 2010. godinu, da je izraz “riješeno na drugi način” neprecizan budući da se ne konkretizira na koji su to način ti postupci riješeni nego se samo može pretpostavljati da je riječ o odbacivanju tužbi iz procesnih razloga. Ibid., str. 25.

57 Loc. cit.

58 *Izvješće o pojavama diskriminacije za 2012. godinu*, <<http://www.ombudsman.hr/index.php/hr/izvjesca/izvjesca/finish/21-2012/2-izvjesce-o-pojavama-diskriminacije-za-2012-godinu>>.

organizacije civilnog društva.⁵⁹ Uz 202 predmeta koji se odnose na diskriminaciju koja su "otvorena" tijekom 2012. godine rješavani su i nezavršeni predmeti iz prethodnih godina. Ukupno je tijekom 2012. godine riješeno ukupno 156 predmeta koji se odnose na diskriminaciju.

U 2012. godini pučki pravobranitelj kao umješač na strani tužitelja sudjelovao je u dva nova sudska postupka. Također, u 15 prijavljenih slučajeva diskriminacije, građanima je pružena informacija o mogućnostima sudske ili druge zaštite u okviru sustava zaštite od diskriminacije. Značajno je i da je tijekom 2012. godine pučki pravobranitelj javnim priopćenjima reagirao i na neprimjerene diskriminatorne izjave u javnom prostoru. Pretpostavljamo da je riječ o istupima vezano uz koje je pokrenut postupak u povodu udružne tužbe, a o čemu ćemo detaljnije govoriti u nastavku.⁶⁰ Sve pritužbe koje su se odnosile na diskriminaciju iz nadležnosti posebnih pravobraniteljica upućivane su im na postupanje, a u statistici pučkog pravobranitelja takve su se pritužbe evidentirale kao nedopuštene.⁶¹ Izvješće za 2012. godinu u dijelu iz nadležnosti pravobraniteljice za ravnopravnost spolova rasvjetljava raniju dvojbu u pogledu tumačenja da se kod pritužbi na spolnu diskriminaciju "radi uglavnom o ženama". Naime, navodi se da od ukupnog broja pritužbi, njih 83 uputili su muškarci, 68 žene, dok je spol pritužitelja nepoznat u 51 pritužbi (grupne ili anonimne pritužbe te pritužbe iz kojih se ne može iščitati spol), što se smatra da ukazuje na nastavak dosadašnjeg trenda da zaštitu od diskriminacije po različitim osnovama u većem broju traže muškarci nego žene, što je konstantna pojava od početka primjene ZSD-a. Tijekom 2012. godine pravobraniteljica za ravnopravnost spolova rješavala je ukupno 317 slučajeva diskriminacije. Ti su podatci izraženi prema spolu oštećenih osoba, iz čega jasno proizlazi da su se slučajevi većinom odnosili na žene (75, 1 %), muškarce (24 %) te mješovite skupine (0,9 %). Tijekom 2012. godine nije bilo pokrenutih ni provedenih postupaka mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe, kao ni slučajeva podnošenja udružnih tužbi od strane pravobraniteljice.

Premda su bili dogovoreni i najavljeni novi statistički obrasci od 1. siječnja 2012. godine, u 2012. godini još nisu bili izrađeni i u primjeni pa su se statistički

16. svibnja 2014.

59 Ibid., str. 4.

60 Budući da Izvješće za 2012. godinu među poduzetim aktivnostima ističe i da je pučki pravobranitelj odgovarao na načelne upite državnih institucija, građana i organizacija civilnog društva, o tome može li se određeni postupak, praksa ili ponašanje smatrati diskriminacijom te o mogućim načinima zaštite od diskriminacije jasno je da i dalje postoje dvojbe i poteškoće u kvalificiranju određenih radnji ili postupanja kao diskriminatornih. To dodatno naglašava i okolnost da u velikom broju slučajeva nije iskazana diskriminacijska osnova niti se može iščitati iz pritužbe.

61 Tijekom 2012. godine zaprimljeno je 15 pritužbi iz nadležnosti pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. Iz podataka Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom vidljiv je porast broja pritužbi u 2012. godini, u kojoj je zaprimljeno 37 pritužba u odnosu na 2011. godinu, u kojoj je zaprimljeno 25 pritužbi. Ured pravobraniteljice za djecu je tijekom 2012. godine postupao u 16 slučajeva, a od toga prenesena su dva slučaja u kojima je Ured tijekom godine primao obavijesti o postupanju nadležnih tijela po prijavama iz prethodne godine. Iz toga proizlazi da se broj slučajeva u kojima se podnosila pritužba zbog diskriminacije udvostručio u odnosu na ranije godine.

podatci za pravosudne predmete prikupljali na postojećim obrascima. U Izvješću za 2012. godinu nadalje je istaknuto da, premda se u sudskim postupcima sukladno odredbi čl. 16. ZSD-a može utvrditi diskriminacija kao prethodno pitanje kada se postupak vodi radi utvrđenja nekoga drugog pitanja ili postupak sukladno odredbi čl. 17. ZSD-a po posebnim tužbama za zaštitu od diskriminacije kojima se od suda može tražiti utvrđivanje diskriminacije, njezinu zabranu ili otklanjanje, naknadu štete te objavu presude kojom je utvrđena diskriminacija u medijima na trošak tuženika, evidencija se vodi samo za potonje. U obrascima nije predviđena posebna kategorija za pokrenute postupke u povodu udružne tužbe sukladno odredbi čl. 24. ZSD-a. Ponovno, nepreciznost kategorija kod obrazaca stvara poteškoće u razaznavanju o kojoj se vrsti tužbenog zahtjeva radi unutar kategorije "ostalo", jer može značiti da se radi o kumulaciji zahtjeva, odnosno da se tražilo i utvrđivanje diskriminacije i naknada štete istodobno, ali može značiti i da su tužitelji tražili objavu presude o postojanju diskriminacije na račun tuženika u medijima.

3.5. Analiza podataka za 2013. godinu

Za 2013. godinu podneseno je Izvješće pučke pravobraniteljice koje je po prvi puta objedinilo izvješće o stanju ljudskih prava u Hrvatskoj i radu Ureda.⁶² Kao i za prethodnu godinu, Izvješće za 2013. godinu ne posjeduje kategoriju podataka koje su dostavile civilne organizacije, ali upućuje da je ocjena i analiza stanja izvršena prema podacima iz godišnjih izvješća i javno dostupnih materijala različitih sudionika, ustupljenim za potrebe izrade Izvješća.⁶³ Prema novoj bazi podataka o pritužbama za diskriminaciju, tijekom 2013. godine otvoreno je 248 novih predmeta, gotovo trećina više nego 2012. godine. I dalje, u velikom broju pritužbi nije navedena ili je pogrešno navedena diskriminacijska osnova. Novinu čini kategorija pritužbi na višestruku diskriminaciju, odnosno diskriminaciju prema više diskriminacijskih osnova, i to u različitim kombinacijama (136).

Tijekom 2013. godine vodilo se ukupno 152 parnična postupka radi diskriminacije. U 46 tužbi, građani su tražili utvrđivanje diskriminacije, u četiri njezinu zabranu ili otklanjanje te u devet naknadu štete. U odnosu na ostale tužbe nije poznato o kojoj je vrsti tužbe riječ. Tijekom 2013. godine svih je pet zahtjeva za mirnim rješavanjem sporova u antidiskriminacijskim parničnim postupcima koji

62 Ono se razlikuje od dosada podnesenih izvješća pučkog pravobranitelja utoliko što obuhvaća postupanje pučke pravobraniteljice sukladno Zakonu o pučkom pravobranitelju i posebnim zakonima te se odnosi na zaštitu i promicanje ljudskih prava i sloboda, suzbijanje diskriminacije i rad Nacionalnog preventivnog mehanizma. *Izvješće pučke pravobraniteljice za 2013.: Po prvi puta objedinjeno izvješće o stanju ljudskih prava u Hrvatskoj i radu Ureda*, <<http://www.ombudsman.hr/index.php/hr/izvjescia/izvjescie-pucke-pravobraniteljice/finish/20-2013/55-izvjescie-pucke-pravobraniteljice-za-2013-po-prvi-puta-objedinjeno-izvjescie-o-stanju-ljudskih-prava-u-hrvatskoj-i-radu-ureda>>, 5. siječnja 2015.

63 Tijekom 2013. godine je zaprimljena 3021 nova pritužba, što čini značajan porast (63 %) u odnosu na 2012. godinu, a postupalo se i u 483 predmeta prenesenih iz prethodnih godina. Osim na inicijativu građana, temeljem pritužbi građana ili pritužbi koje su u ime građana podnosile treće osobe (nevladine organizacije), postupci su pokretani i na vlastitu inicijativu, temeljem saznanja iz medija.

su obvezni prije utuživanja u RH odbijeno. Kako bi se osiguralo kvalitetno praćenje stanja i analiza podataka s Ministarstvom pravosuđa dogovoreno je da će se novi statistički model praćenja, Obrasci⁶⁴ kao i upute sudovima za njihovo prikupljanje, početi primjenjivati od 1. siječnja 2014. godine.

3.6. Zaključci koji proizlaze iz analize

Iz podataka za 2009. godinu proizlazi kako su građani u slučaju diskriminacije najskloniji obraćanju organizacijama civilnog društva. Naime, gotovo deset puta veći broj prijavljenih slučajeva zaprimljenih od organizacija civilnog društva od broja prijavljenih slučajeva zaprimljenih od pučkog pravobranitelja i sudova upućuje na veoma neuravnotežen odnos u pogledu obraćanja osoba nadležnim tijelima, pa samim time i kasnijeg sudjelovanja nadležnih tijela u postupcima suzbijanja diskriminacije.⁶⁵

ZSD jasno propisuje ulogu svih tijela u njegovoj provedbi. Unutar institucionalnog okvira ZSD-a pučki pravobranitelj kao središnje tijelo osim najširih ovlasti ima i najveću odgovornost u radu na suzbijanju diskriminacije. Među najznačajnijim zadaćama povjerenima pučkom pravobranitelju postupanje je po prijavama (pritužbama) građana zbog diskriminacije koje su im u svom postupanju pričinili organi državne uprave, tijela s javnim ovlastima ili djelatnici u tim organima ili tijelima.⁶⁶

ZSD propisuje aktivno sudjelovanje organizacija civilnog društva u postizanju

64 Obrasci, NN br. 151/13.

65 U dijelu Istraživanja za 2009. godinu u kojemu se analiziraju podatci pribavljeni od pučkog pravobranitelja tek stoji kako je "i u svim ostalim predmetima upućen odgovor stranci kojim je upućena o svojim pravima, obvezama i mogućnostima sudske ili druge zaštite", no točan podatak o broju predmeta nije naveden. Kunac, S. i dr., op. cit., str. 75. Međutim, pri tome treba uzeti u obzir da bi potpuna i točna usporedba podataka bila moguća samo ako bi Istraživanje za 2009. godinu sadržavalo podatke o broju pritužbi koje su organizacije civilnog društva zaprimile, a zatim proslijedile pučkom pravobranitelju (kao nadležnom tijelu za postupanje) i u koliko su slučajeva pučki pravobranitelji uputili građane na pravo na sudsku zaštitu. Naime, tek temeljem tih podataka bilo bi moguće utvrditi koliki je postotak prijavljenih slučajeva koje su zaprimile organizacije civilnog društva koji se odnosi na prijavljene slučajeve iz nadležnosti pučkog pravobranitelja i je li on stvarno znatno veći od broja prijavljenih slučajeva koji je zaprimio Ured pučkog pravobranitelja. Ovakvo, temeljem nekategoriziranih i nepotpunih podataka analiza ostaje isključivo na razini pretpostavke. Neovisno o tome, buduće da Istraživanje za 2009. godinu samo navodi podatke, ne propitujući moguće uzroke nerazmjera među njima, interesantnim nam se učinilo barem pokušati pretpostaviti moguće odgovore na pitanje o tome koji bi to uzroci mogli biti.

66 U slučaju da su osobe pokrenule sudski postupak, pučki pravobranitelj nije ovlašten postupati prema zaprimljenoj pritužbi tih osoba, ali u postupku pred sudom može sudjelovati kao umješak na strani osobe koja je pokrenula postupak u povodu diskriminacije. Također, ZSD predviđa mogućnost da pučki pravobranitelj uz pristanak stranaka provodi postupak mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe. Uz pučkog pravobranitelja djeluju i posebne pravobraniteljice čiji su poslovi ZSD-om određeni s obzirom na diskriminacijske osnove za koje su nadležne. Osobito je važna suradnja pučkog pravobranitelja i posebnih pravobraniteljica u radu na pojedinačnim pritužbama građana, ali isto tako i prikupljanju, vođenju i analiziranju evidencije slučajeva diskriminacije. Odredba čl. 5. st. 1. Zakona o pučkom pravobranitelju, NN br. 60/92.

ciljeva suzbijanja diskriminacije. Naglašena je i važnost suradnje između pučkog pravobranitelja i organizacija civilnog društva u praćenju primjene ZSD-a, provođenju istraživanja i ukazivanju na nedostatke postojećih zakonskih odredbi. Temeljna zadaća organizacija civilnog društva u smislu suzbijanja diskriminacije, ipak, bila bi upućivanje građana na obraćanje pučkom pravobranitelju radi podnošenja pritužbi te pomaganje u ostvarivanju prava u sudskom postupku.⁶⁷

Moglo bi se uzeti da je jedan od mogućih uzroka zbog čega je u evidenciji za 2009. godinu zamjetan znatno veći broj pritužbi podnesenih organizacijama civilnog društva nego ostalim tijelima veće povjerenje koje građani kod obraćanja nadležnim tijelima ukazuju nezavisnim inicijativama, odnosno organizacijama civilnog društva nego nacionalnim institucijama koje se bave provedbom ZSD-a. Razlog tome mogao bi se tražiti u lakšem pristupu organizacijama civilnog društva i zadovoljavanju pretpostavki za podnošenje pritužbi nego pučkom pravobranitelju ili sudu, gdje su nametnuti zahtjevi zasigurno veći.⁶⁸ Pri tome, treba uzeti u obzir da uz zadovoljenje formalnih zahtjeva za građane svakako utječu oni materijalne naravi. Naime, organizacije civilnog društva osim što zaprimaju pojedinačne slučajeve diskriminacije, osiguravaju građanima prava na besplatnu pravnu pomoć olakšavajući im time ujedno i ostvarenje prava na pristup sudu. U Izvješću za 2011. godinu upozoreno je da sustav besplatne pravne pomoći još uvijek nije olakšao pristup sudu u mjeri u kojoj se to donošenjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći očekivalo

67 Stoga, organizacijama civilnog društva ostavljena je mogućnost da u sudskom postupku sudjeluju kao umješak na strani osobe koja je pokrenula postupak u povodu diskriminacije kao i da u slučaju povrede ili ugrožavanja kolektivnih interesa skupina pojedinaca pokrenu sudski postupak udružnom tužbom. Prema Grgić, A. i dr., op.cit., str. 85-90.

68 U bitnome, postupanje suda razlikuje se od postupanja pučkog pravobranitelja i organizacije civilnog društva. Sadržaj pritužbe koja se podnosi pučkom pravobranitelju određena je uputom koju je moguće pronaći na službenoj mrežnoj stranici pučkog pravobranitelja. *Često postavljena pitanja: Što sve mora sadržavati pritužba?*, <<http://www.ombudsman.hr/hr/pritube-pukom-pravobranitelju.html>>, 9. prosinca 2011.

Iz sadržaja pritužbe očigledno je da je riječ o obraćanju državnom tijelu zbog čega su zahtjevi kod sadržaja pritužbe formalni. To potvrđuje i činjenica da je u Istraživanju za 2009. godinu navedeno kako je dio zaprimljenih pritužbi bio nepotpun te nije bila iskazana osnova niti područje diskriminacije zbog čega je pučki pravobranitelj vratio građanima pritužbe zahtijevajući nadopunu kako bi se po njima moglo postupati. Slično, kao primjer pritužbe koja se podnosi organizaciji civilnog društva pronašli smo naznačen sadržaj koji bi pritužba trebala sadržavati na službenim stranicama jedne organizacije civilnog društva. <<http://www.iskorak.org/tvoja-prava/prijavi-diskriminaciju>>.

Dio Istraživanja za 2009. godinu u kojemu su prezentirani pojedinačni slučajevi koje su zaprimile organizacije civilnog društva koristio je protokol čiji je sadržaj veoma sličan sadržaju pritužbe koji je naveden na službenoj stranici organizacije civilnog društva koju smo konzultirali. Usporedbom između sadržaja pritužbi zamjetno je kako pučki pravobranitelj uz opće podatke traži podnošenje dokaza i dokumentacije o diskriminaciji dostupne osobi koja pritužbu podnosi. Za razliku od pučkog pravobranitelja, za podnošenje pritužbe organizaciji civilnog društva dostatno je detaljno navođenje slučaja diskriminacije. Ograničen sadržaj pritužbe koja se podnosi organizaciji civilnog društva može se objasniti činjenicom da će, u slučaju da postoje elementi diskriminacije, organizacija civilnog društva uputiti pritužbu pučkom pravobranitelju kao središnjem tijelu za suzbijanje diskriminacije ili će uputiti građane na pokretanje sudskog postupka. Kunac, S. i dr., op. cit., str. 41.-75.

postići. Uz to što se neposredno odražava na djelovanje organizacija civilnog društva kao pružatelja besplatne pomoći, odnosno besplatnog pravnog savjetovanja u okviru kojega se čak bave upućivanjem prikupljenih pritužbi nadležnim tijelima (Uredu pučkog pravobranitelja, posebnim pravobraniteljicama), još je važnije da građanima onemogućuje pristup sudu i ostvarenje pravne zaštite. Zbog toga, se očekivalo da će pod pritiskom struke i nevladinih organizacija i na tom području doći do neophodnih korekcija i unaprjeđenja.⁶⁹ Očekivanja međutim nisu ispunjena. Umjesto toga, proračunska sredstva predviđena za besplatnu pravnu pomoć prema Izvješću za 2012. godinu značajno su umanjena.⁷⁰ Ipak, za razliku od troškova koje stranke očekuju u slučaju podnošenja tužbe sudu, za podnošenje pritužbe pučkom pravobranitelju nije predviđeno plaćanje upravne pristojbe. Ta okolnost trebala bi imati pozitivan učinak na učestalost obraćanja pučkom pravobranitelju i podnošenja pritužbi kao i na ostvarenje prava građana koji su bili žrtvom diskriminativnog postupanja organa državne uprave, tijela s javnim ovlastima ili djelatnika u tim organima ili tijelima, osobito jer su nepovjerenje građana u učinkovitost pravosuđa, a ujedno s njim povezani strah od previsokih troškova, predugog trajanja i neizvjesnog ishoda postupka još uvijek veoma prisutni.⁷¹ Izvjesno je da u prilog velikog broja pritužbi koje zaprimaju organizacije civilnog društva ide veoma širok krug aktivnosti kojima se bave i napor koji ulažu kako bi pridonijeli suzbijanju diskriminacije.⁷² Jednako tako, važan je i angažman organizacija civilnog društva u osvješćivanju građana o pojavnosti diskriminacije u hrvatskom društvu i mogućnostima korištenja pravnim sredstvima predviđenima ZSD-om.⁷³ To je moguće iščitati i iz Izvješća za 2010. godinu koje dovodi u izravnu vezu broj podnesenih udružnih tužbi i angažman organizacija civilnog društva koje su ih podnijele⁷⁴ i Izvješća za 2011. godinu koje se služi podacima organizacija civilnog društva o broju podnesenih udružnih tužbi budući da Ministarstvo pravosuđa takve podatke još uvijek ne dostavlja⁷⁵. Kao relevantan čimbenik javlja se i stupanj u kojemu nadležna tijela koriste ovlasti povjerene ZSD-om u radu na suzbijanju diskriminacije. Naime, upravo odnos angažmana organizacija civilnog društva i broja udružnih tužbi podnesenih sudu, o kojemu govori Izvješće za 2010. godinu, potvrđuje važnost inicijative nadležnog tijela za ostvarenje ciljeva predviđenih zakonodavnim okvirom koji uređuje suzbijanje diskriminacije.

Pučkom pravobranitelju, uz ostale ovlasti, ostavljena je mogućnost sudjelovanja u postupku u položaju umješača.⁷⁶ Izvješće za 2010. godinu ne navodi podatak o broju

69 Tako Izvješće za 2011., op. cit., str. 3.

70 Vidi Izvješće za 2012. godinu, op. cit., str. 64.

71 Tako Izvješće za 2010., op. cit., str. 3.

72 Osim osiguravanja prava na besplatnu pravnu pomoć, organizacije civilnog društva upućuju primljene slučajeve nadležnim institucijama i prate provedbu antidiskriminacijske politike (rad pučkog pravobranitelja, sudova udruga, institucija). Ibid., str. 35.

73 Jedna od predviđenih aktivnosti organizacija civilnog društva je povećanje informiranosti građana o antidiskriminacijskom *policy* okviru u RH. Kunac, S. i dr., op. cit., str. 35.

74 Vidi Izvješće za 2010. op. cit., str. 17.

75 Vidi Izvješće za 2011. op. cit., str. 25.

76 Odredbom čl. 21. ZSD-a predviđena je mogućnost, ali ne i dužnost sudjelovanja pučkog pravobranitelja u postupku na strani tužitelja. Pučki pravobranitelj temeljem diskrecijske ocjene procjenjuje je li miješanje u određeni spor od šireg značaja i temeljem te procjene bira

prijavljenih slučajeva u kojemu je pučki pravobranitelj sudjelovao u postupku kao umješač na strani tužitelja niti je li uopće bio pozvan na miješanje u sudski postupak. Jedino je u evidenciji pravobraniteljice za ravnopravnost spolova moguće pronaći podatak da tijekom 2010. godine pučka pravobraniteljica za ravnopravnost spolova nije bila pozvana na miješanje u sudskom postupku.⁷⁷ Koji je razlog izostanka podataka o broju postupaka u kojima je pučki pravobranitelj sudjelovao kao umješač na strani tužitelja nije poznato, naročito zbog toga što je i sam pučki pravobranitelj u izjavi za jedan internetski portal istaknuo kako je u određenom broju postupaka pučki pravobranitelj pozvan na miješanje, iako nije naveo je li se i u koliko postupaka zaista i umiješao, no izjavio je kako još očekuje konačan ishod tih postupaka.⁷⁸ Možda je jedan od razloga nepostojanja iskazanih podataka ili, čak nepostojanja slučajeva miješanja, ako je to razlog izostanka podataka, činjenica da u svakom pojedinom slučaju pučki pravobranitelj temeljem diskrecijske ocjene procjenjuje je li miješanje od šireg značaja, što mu daje mogućnost, ali ga ni na koji način ne obvezuje na sudjelovanje.⁷⁹ Ipak, Izvješće za 2011. godinu, u kojemu stoji da se pučki pravobranitelj umiješao u jedan postupak u povodu udružbe tužbe za zaštitu kolektivnih interesa određenih skupina i u jedan postupak po privatnoj tužbi, zatim da se pravobraniteljica za ravnopravnost spolova umiješala se u šest postupaka⁸⁰, od toga u četiri postupka koja su se vodila na Vrhovnom sudu, 1 na Upravnom sudu i jedan na Općinskom građanskom sudu, te da je u 1 slučaju Ured pučkog pravobranitelja uputio obavijest Pravobraniteljici za djecu da se umiješao kao umješač *sui generis* na strani maloljetnih tužiteljica,⁸¹ odražava veće razumijevanje za nužnost uključivanja pučkog pravobranitelja i posebnih pravobraniteljica u postupke na strani onih čija su prava povrijeđena ili ugrožena diskriminatornim postupanjem i unaprijeđivanja njihovog položaja u sudskom postupku u kojemu zahtijevaju zaštitu od diskriminacije. Prema Izvješću za 2012. godinu pučki pravobranitelj kao umješač na strani tužitelja sudjelovao je u dva nova sudska postupka.

sporove u kojima će sudjelovati u položaju umješača. Prema Grgić, A. i dr., op.cit., str. 91.

77 Izvješće za 2010. op.cit., str. 9.

78 *Intervju: Jurica Malčić, pučki pravobranitelj*, <<http://www.novosti.com/2010/01/intervju-jurica-malcic-pucki-pravobranitelj>>, 15. siječnja 2010., 13. prosinca 2011.

79 Priopćenje povodom Dana ljudskih prava, dostupno na internetskoj stranici organizacije b.a.b.e. (organizacija osnovana u svrhu promicanja i zaštite ženskih ljudskih prava, koja se usredotočila na promicanje rodne ravnopravnosti i osiguravanje jednakih mogućnosti za sve rodove u svim sferama društvenog života). *Priopćenje povodom Dana ljudskih prava*, <<http://www.babe.hr/en/vijesti/772-priopcenje-povodom-dana-ljudskih-prava>>, 4. siječnja 2012.

80 Od tih šest postupaka, četiri sudska postupka pokrenuta su u povodu tužbe radi diskriminacije na temelju seksualne orijentacije (u jednom predmetu pred općinskim sudom, u jednom predmetu pred upravnim sudom i u dva predmeta pred Vrhovnim sudom). Izvješće za 2011., op. cit., str. 54.

81 Pučki pravobranitelj umiješao se kao umješač *sui generis* na strani maloljetnih tužiteljica, dviju učenica strukovne škole kojima zbog njihovog romskog podrijetla nije omogućeno obavljanje prakse koju su dužne obaviti u okviru redovnog srednjoškolskog obrazovanja. S obzirom na to da je samo obaviješten o tome da se pučki pravobranitelj u postupak umiješao, Ured pravobraniteljice za djecu nije uključio ovaj slučaj u podatke o slučajevima diskriminacije u kojima je postupao tijekom 2011. godine. Ibid., str. 20.

Treba napomenuti da su i organizacije civilnog društva⁸² u medijima prozvale hrvatske sudove zbog nedopuštanja da u postupku sudjeluju kao umješač na strani tužitelja i time povrijedili odredbe ZSD-a kojima je ta mogućnost predviđena. Inače, u zaključcima Istraživanja za 2009. godinu upozoreno je kako se u okviru podizanja kapaciteta u radu na suzbijanju diskriminacije treba potaknuti organizacije civilnog društva na veće sudjelovanje u postupku kao umješača na strani tužitelja.⁸³ Naime, u evidenciji za 2009. godinu samo jedna organizacija civilnog društva navela je da sudjeluje u postupcima kao umješač.⁸⁴ Međutim, sama preporuka i poticanje organizacija civilnog društva na djelovanje očigledno nije dostatna kako bi se unijele promjene u dosadašnji način postupanja nadležnih tijela. Nužno je otkloniti nedoumice u tumačenju i primjeni ZSD-a te uvesti sankcije ili postrožiti postojeće zbog nepoštovanja odredbi ZSD-a kao i neprimjerenog postupanja svih institucija koje provode ciljeve antidiskriminacijske politike hrvatskoga pravnog sustava.⁸⁵

Istraživanje za 2009. godinu ne bilježi niti jedan postupak mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe koji je proveo pučki pravobranitelj ili pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.⁸⁶ U Izvješću za 2010. godinu pravobraniteljica za ravnopravnost spolova također navela je da nije bilo pokrenutih niti provedenih postupaka mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe. U evidenciji pučkog pravobranitelja, pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu nije naveden podatak o broju pokrenutih ili provedenih postupaka mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe. Državno odvjetništvo navelo je da su podnesena tri zahtjeva za mirenje međutim, sva tri su odbijena te nije pokrenut niti jedan postupak mirenja s mogućnošću sklapanja izvansudske nagodbe. U Izvješću za 2011. godinu pravobraniteljica za ravnopravnost spolova istakla je da tijekom 2011. godine nije pokrenut niti proveden niti jedan postupak mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe⁸⁷ Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom navela je kako je u slučaju pritužbe kod koje je Ured sumnjao u izravnu diskriminaciju uspješno proveden neformalni postupak mirenja na zadovoljstvo pritužitelja i prituženika diskriminacije⁸⁸, a pravobraniteljica za djecu nije se o tome uopće očitovala. Prema podacima Državnog odvjetništva, tijekom 2011. godine podneseno je osam zahtjeva za mirno rješavanje sporova povezanih s diskriminacijom, a koji se moraju podnijeti prije podizanja tužbe protiv RH. Dva su zahtjeva odbijena kao neosnovana, od toga u jednom se radilo o nezadovoljstvu ishodom upravnog spora, a u drugom o nezadovoljstvu odlukom poslodavca o poslovno uvjetovanom otkazu.

82 Riječ je o udrugama Iskorak i Kontra koje su se željele umiješati u postupak na strani tužitelja u postupku u povodu diskriminacije na fakultetu u Varaždinu. U navedenom slučaju sud je odlučio da, unatoč ovlaštenju organizacija civilnog društva propisanih odredbama ZSD-a da sudjeluju u postupku kao umješač, organizacije civilnog društva nemaju interesa pratiti sudski postupak i kontrolirati rad suda. *Hrvatski sudovi su homofobični!*, <<http://www.libela.org/vijesti/2042-hrvatski-sudovi-su-homofobicni>>, 17. svibnja 2011., 13. prosinca 2011.

83 Kunac, S. i dr., op. cit., str. 90.

84 Ibid., str. 36.

85 Ibid., str. 81.

86 Ibid., str. 76.

87 Izvješće za 2011., op. cit., str. 18.

88 Ibid., str. 20.

U ostalim slučajevima postupak je još bio u tijeku.⁸⁹ Tijekom 2012. godine nije bilo pokrenutih ni provedenih postupaka mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. Prema Izvješću za 2013. godinu Državno odvjetništvo je zaprimilo pet zahtjeva za mirnim rješavanjem sporova u antidiskriminacijskim parničnim postupcima koji su obvezni prije utuživanja RH, sukladno ZPP-u, a svi su zahtjevi odbijeni.

Iako je već u Istraživanju za 2009. godinu prepoznat problem nedovoljnoga rada Ureda pučkog pravobranitelja u primjeni ZSD-a kod postupaka mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe, podatci od 2010. godine nadalje ne pokazuju da su ikakvi ozbiljni pomaci učinjeni, dapače, u evidenciji su gotovo u potpunosti izostavljeni podatci o vođenju tih postupaka.⁹⁰

Ova analiza, koliko god bila iscrpna, ne bi bila potpuna bez usporedbe broja individualnih i postupaka kolektivne pravne zaštite koji su pokrenuti pred hrvatskim sudovima od 2009. do 2013. godine. Naime, odredbama ZSD-a predviđena je mogućnost individualne i kolektivne antidiskriminacijske sudske zaštite. Već u samoj usporedbi evidencije sudova o postupcima za 2010. godinu,⁹¹ prema kojoj se pred sudovima vodilo 39 parničnih postupaka (povodom individualne tužbe)⁹² radi diskriminacije, od toga tri povodom tužbi podnesenih u ranijem razdoblju, a 36 povodom tužbi podnesenih tijekom 2010. godine u odnosu na pet postupaka vođenih temeljem udružnih tužbi podnesenih od strane organizacija civilnog društva ogleđa se nerazmjer u broju postupaka koji se pokreću individualnom i udružnom tužbom.⁹³ Značajno je i da u Izvješću za 2012. godinu u dijelu koji se odnosi na rad pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, stoji da tijekom 2012. godine nije bilo slučajeva podnošenja udružnih tužbi od strane pravobraniteljice, iz čega se daje zaključiti da je učinjen pomak u vidu svijesti o nužnosti pokretanja postupaka u povodu udružnih tužbi. No, za osnaživanje sudske prakse bit će nužno najprije detektirati, a zatim ukloniti uzroke zbog kojih se pred sudovima u tako malom broju slučajeva suzbijanje diskriminacije nastoji ostvariti podnošenjem udružne tužbe.

89 Ibid., str. 25.

90 Prema Kunac, S. i dr., op. cit., str. 18-20.

91 S obzirom na to da u Istraživanju za 2009. godinu nije iskazan broj postupaka pokrenutih udružnom tužbom, odnosno od 10 organizacija, samo je jedna navela da je pokrenula postupak povodom udružne tužbe, broj individualnih i postupaka kolektivne pravne zaštite u 2009. godini nije moguće uspoređivati.

92 Iz vrste evidencije u kojoj je navedeno da je riječ o 17 tužbi radi utvrđivanja diskriminacije, sedam radi zabrane ili otklanjanja diskriminacije, a 12 radi naknade štete, jasno je da je riječ o individualnim antidiskriminacijskim tužbama.

93 Iz zaključaka Konferencije za suzbijanje diskriminacije održane u Kući ljudskih prava Zagreb 14. i 15. siječnja 2011. godine interesantna je preporuka da se istovremeno s podnošenjem udružne tužbe podnose i individualne (privatne) tužbe za suzbijanje diskriminacije. Time se očigledno želi potaknuti stvaranje sudske prakse na području kolektivne pravne zaštite, ali istodobno i osigurati da u slučaju da udružna tužba bude odbačena iz formalnih razloga, privatni podnositelj ostvari zaštitu svojih prava individualnom (privatnom) tužbom za suzbijanje diskriminacije. *Zaključci Konferencije za suzbijanje diskriminacije*, <<http://www.cms.hr/suzbijanje-diskriminacije/zakljucci-konferencije-o-suzbijanju-diskriminacije>>, 4. siječnja 2012.

4. ANALIZA DOSTUPNIH SLUČAJEVA PODNOŠENJA UDRUŽNE TUŽBE ZA SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE

U nastavku rada bavimo se analizom dostupnih slučajeva⁹⁴, kako bi na temelju do sada vođenih postupaka pokrenutih udružnom tužbom pokušali naznačiti problematične aspekte koji bi mogli biti dio razloga tako oskudne prakse vođenja postupaka kolektivne pravne zaštite. Kao prvi u nizu problema može se uočiti pitanje podnositelja tužbi kojima se pokreće postupak kolektivne pravne zaštite. Iako su na pokretanje postupka za suzbijanje diskriminacije udružnom tužbom ovlaštene sve udruge koje imaju opravdani interes za zaštitu kolektivnih interesa određene skupine ili se u sklopu svoje djelatnosti bave zaštitom prava, u odnosnim slučajevima, udružne tužbe podnijele su udruge koje djeluju unutar centra za ravnopravnost LGBT osoba⁹⁵ te udruge Kontra⁹⁶ i Iskorak.⁹⁷ Analiza prakse koje su provele institucije koje se bave suzbijanjem diskriminacije ističe isključivo podatak o suviše malom broju udružnih tužbi na području suzbijanja diskriminacije koje su u prethodnom razdoblju podnesene sudovima, pa su sukladno tome dane određene preporuke za poduzimanje mjera kojima bi se takvo stanje trebalo promijeniti⁹⁸. Međutim, zapažamo da su u svim promatranim slučajevima podnositelji udružne tužbe isključivo udruge koje se u okviru svoje djelatnosti bave zaštitom prava seksualnih manjina (lezbijki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba, LGBT osoba) u RH, a ta okolnost također je vrijedna pažnje, naročito zbog toga što se stvara dojam, ali još važnije može doći do stvaranja prakse prema kojoj udružnu tužbu kao pravno sredstvo za suzbijanje diskriminacije

- 94 Udružna tužba protiv zaposlenika Katoličke crkve, F. Jurčevića - za uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i teških oblika diskriminacije koje je počinio i nastavlja činiti na svom blogu i u javnim istupima na Novoj, udružna tužba protiv predsjednika Hrvatskog nogometnog saveza, V. Markovića, za izravnu diskriminaciju temeljem spolne orijentacije i težak oblik diskriminacije objavljenim u intervjuu za dnevnik Večernji list, udružna tužba protiv izvršnog dopredsjednika NK Dinamo, Z. Mamića – za izravnu diskriminaciju temeljem spolne orijentacije i težak oblik diskriminacije objavljenim u dnevniku Jutarnji list te udružna tužba protiv vjeroučiteljice zagrebačke osnovne škole J. Čorić Mudrovčić - za izravnu diskriminaciju temeljem spolne orijentacije počinjenu poučavanjem učenika na satu vjeronauka da je homoseksualnost bolest.
- 95 Centar za ravnopravnost LGBT je aktivistički savez koji radi na ostvarivanju jednakopravnosti lezbijki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba u Republici Hrvatskoj, a osnovale su ga lezbijjska udruga LORI, Queer Zagreb i udruženje Zagreb Pride. *Centar za ravnopravnost LGBT*, <<http://www.ravnopravnost.hr/web/>>, 4. siječnja 2012.
- 96 Kontra je nevladina organizacija koja promovira ljudska prava lezbijki i biseksualnih žena. *Lezbijjska grupa Kontra*, <<http://www.kontra.hr/cms/>>, 4. siječnja 2012.
- 97 Iskorak je centar za prava seksualnih i rodnih manjina je nevladina udruga s ciljem zalaganja protiv svih oblika diskriminacija i stigmatizacije seksualnih i rodnih manjina kao i njihovu participaciju u društvu kao jednakopravnih građana i građanki. *Iskorak*, <<http://www.vcz.hr/partneri/organizatori-volontiranja/organizator-94/>>, 4. siječnja 2012.
- 98 Temeljem analize ustanovljen je nedostatak sudske prakse na području suzbijanja diskriminacije zbog čega je, uz ostale, u zaključcima dana i preporuka organizacijama civilnog društva da što više koriste ZSD, poglavito ovlaštenje za podnošenje udružnih tužbi, jer neovisno o tome što ne postoji sigurnost da će biti prihvaćene, njihovo podnošenje važno je za razvoj sudske prakse. *Zaključci Konferencije za suzbijanje diskriminacije*, <<http://www.cms.hr/suzbijanje-diskriminacije/zakljucci-konferencije-o-suzbijanju-diskriminacije/>>, 4. siječnja 2012.

koriste isključivo LGBT udruge, premda je ona predviđena kao opće sredstvo za suzbijanje diskriminacije.⁹⁹

4.1. Udružne tužbe za suzbijanje diskriminacije

4.1.1. Slučaj vjeroučiteljice J. Mudrovčić Čorić

Prva udružna tužba za suzbijanje diskriminacije u RH podnesena je protiv vjeroučiteljice zagrebačke Osnovne škole “Bartol Kašić” J. Mudrovčić Čorić koja je na satu vjeronauka učenike osmog razreda poučavala da je homoseksualnost bolest (slučaj vjeroučiteljice J. Mudrovčić Čorić)¹⁰⁰. Udruge Kontra i Iskorak podnijele su udružnu tužbu, navodeći kako je vjeroučiteljica, nazivajući homoseksualce bolesnicima poticala na diskriminatorno ponašanje i razmišljanje, čime je nanosila veliku štetu cijeloj zajednici i društvu. Udružna tužba podnesena je temeljem odredbe čl. 24. ZSD-a radi utvrđenja diskriminacije prema homoseksualnim osobama sa zahtjevom da se zabrani svako daljnje diskriminatorno ponašanje takve vrste i da se presuda objavi u medijima. Prvo ročište u postupku održano je 25. svibnja 2010. godine na Županijskom sudu u Zagrebu.¹⁰¹ Na drugom ročištu održanom 16. lipnja 2010. godine saslušane su svjedokinje obrane te gđa J. Čorić Mudrovčić, koja je tvrdila da “takvo što nije izjavila, nego da je, kad se prilikom nastavne jedinice u kojoj se govorilo o homoseksualnosti, kazala da se sve ljude, pa tako i homoseksualce, bez obzira na njihovu vjeru, rasu ili seksualnu orijentaciju ne smije vrijeđati, nego ih treba poštovati”.^{102, 103} U korist obrane svjedočila je savjetnica u Agenciji za odgoj i obrazovanje Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.¹⁰⁴ Tužiteljica je u ime Kontre ocijenila nadzor krajnje neprofesionalnim, manjkavim i pristranim.^{105, 106} Tužiteljica je podatke iz provedenog nadzora zatražila, no sutkinja je taj zahtjev “odbila”, uz

99 Vidi Izvješće za 2010., op. cit., str. 17.

100 Radi preglednosti, dalje u radu ovaj slučaj nazivat ćemo “slučaj vjeroučiteljice Jelene Mudrovčić Čorić”.

101 Izjava sutkinje nakon prvog ročišta. *Izvještaj o stanju ljudskih prava seksualnih i rodni manjina u 2010. godini*, <<http://www.kontra.hr/cms/documents/izvjestaj2010hr.pdf>>, 5. siječnja 2012., str. 45. (u nastavku: *Izvještaj o stanju ljudskih prava seksualnih i rodni manjina*).

102 *Ibid.*, str. 46.

103 Izjava J. Mudrovčić Čorić za Jutarnji list od 19. lipnja 2010. o tome misli li osobno da je homoseksualizam bolest Šimić, Zlatko, *Ponosna sam što mogu podnijeti žrtvu za svoju Crkvu i uvjerenja*, <<http://www.jutarnji.hr/-ponosna-sam-sto-mogu-podnijeti-zrtvu-za-svoju-crkvu>>, 5. siječnja 2012.

104 Navodi svjedoka obrane o poučavanju vjeroučiteljice prilikom provođenja stručno-pedagoškog nadzora u školi. *Izvještaj o stanju ljudskih prava seksualnih i rodni manjina*, op. cit., str. 46.

105 Tome u prilog istaknuto je da rezultati nadzora uopće nisu dostavljeni osobi koja je nadzor zatražila, već samo tuženici. *Loc. cit.*

106 U nalazu nedostaju “konkretni i specifični podaci o tome koliko je učenika među kojima je provedena anketa i razgovor zaista prisustvovalo spornom satu vjeronauka”, odnosno koliko je učenika među kojima je provedena anketa bilo iz razreda 8a (u kojem se dogodio incident), a koliko iz razreda 8b, na što, upitana na ročištu, nadzornica nije odgovorila. *Loc. cit.*

obrazloženje da “nije riječ o presudnom dokazu”.^{107, 108} Treće je ročište održano 15. srpnja 2010. godine,¹⁰⁹ a četvrto ročište 7. ožujka 2011. godine. Prvostupanjsku presudu kojom odbacuje udružnu tužbu Kontre i Iskoraka protiv vjeroučiteljice J. Mudrovčić Čorić Županijski sud u Zagrebu objavio je 18. srpnja 2011. godine.

U medijima je 24. srpnja 2011. godine odbacivanje udružne tužbe protiv vjeroučiteljice J. Mudrovčić Čorić obrazloženo na način da je obrana vjeroučiteljice uspjela dokazati da vjeroučiteljica nije na nastavi vjeronauka nazvala LGBT osobe bolesnima nego da je pratila plan i program vjeronauka propisan zakonom.¹¹⁰

4.1.2. Slučaj kastavskog svećenika F. Jurčevića

U ožujku 2011. godine Centar za ravnopravnost LGBT osoba i Centar za mirovne studije podnijele su udružnu tužbu za suzbijanje diskriminacije protiv kastavskog svećenika F. Jurčevića Županijskom sudu u Rijeci, zbog njegovih izjava objavljenih na blogu na web stranici <http://zupnik.blog.hr> u članku “Beogradski poučak” od 11. listopada 2010. godine u kojemu se osvrnuo na događaje na Gay Prideu u Beogradu 10. listopada 2010. godine (slučaj kastavskog svećenika F. Jurčevića).¹¹¹ Tužitelji su udružnom tužbom i podneskom od 11. ožujka 2011. godine zahtijevali su usvajanje tužbenog zahtjeva, utvrđivanje da je tuženik pisanjem na blogu diskriminirao osobe iste spolne orijentacije, da se tuženiku zabrani daljnje objavljivanje tekstova na blogu na web stranici <http://zupnik.blog.hr>, te daljnje istupanje u medijima kojima na bilo koji način diskriminira osobe iste spolne orijentacije, te da sa svog bloga ukloni sve gore navedene članke i komentare na njih. Uz to, tužitelji su od suda tražili da tuženik na svom blogu objavi presudu kao i da presuda bude objavljena u dnevnim novinama “Jutarnji list” i “Novi list”, sve na trošak tuženika. Na Županijskom sudu u Rijeci 23. rujna 2011. godine održana je glavna i javna rasprava u prisutnosti tužitelja i njihovih punomoćnika, dok je tuženik bio odsutan. Prvostupanjska presuda objavljena je 3. listopada 2011. godine u kojoj je sud utvrdio da je F. Jurčević objavljivanjem članaka pod naslovima “Beogradski poučak” od 11. listopada 2010. godine i “Koliko mi je poznato do sada niti jedan novinar u Hrvatskoj nije osudio perverzije lezbijki i homoseksualaca u Španjolskoj” od 10. studenog 2010. godine u blogu, diskriminirao osobe iste spolne orijentacije. F. Jurčeviću zabranjeno je daljnje objavljivanje članaka na blogu na web stranici: <http://zupnik.blog.hr>, te mu je naloženo da ukloni sve članke u kojima diskriminira osobe iste spolne orijentacije. U presudi je naloženo

107 Žapčić, Andreja, *Bizarnosti na suđenju vjeroučiteljici*, <<http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/73139/Bizarnosti-na-sudenju-vjerouciteljici.html>>, 05. siječnja 2012.

108 Izvještaj medija o atmosferi na održanom ročištu. Loc. cit.

109 Na ovom ročištu Kontri su se u postupku u svojstvu umješača pridružile organizacije civilnog društva Iskorak, Centar za žene žrtve rata, Ženska grupa Lošinj, Centar za građanske inicijative Poreč, Feministička organizacija za promicanje ženskih prava “Domine” te Centar za zdravo odrastanje “Idem i ja”. Čajdo, Marino, *Prekinut sudski postupak protiv vjeroučiteljice*, <<http://queer.hr/1369/prekinut-sudski-postupak-protiv-homofobne-vjerouciteljice>>, 5. siječnja 2012.

110 *Odbačena tužba protiv vjeroučiteljice*, <<http://queer.hr/9773/odbacena-tuzba-protiv-vjerouciteljice>>, 05. siječnja 2012.

111 Radi preglednosti, dalje u radu ovaj slučaj nazivat ćemo “slučaj kastavskog svećenika F. Jurčevića”.

i objavljivanje presude u dnevnim novinama “Jutarnji list” i “Novi list” na trošak tuženika.¹¹²

4.1.3. *Slučaj Marković*

Centar za ravnopravnost LGBT osoba i Centar za mirovne studije podnijeli su 10. prosinca 2010. godine udružnu tužbu protiv predsjednika Hrvatskog nogometnog saveza (u nastavku: HNS) V. Markovića, za izravnu diskriminaciju temeljem spolne orijentacije i težak oblik diskriminacije zbog izjave “Za gaya nema mjesta u vatrenim” u intervjuu pod naslovom “Homoseksualci ne bi igrali ni u mojoj reprezentaciji” za dnevne novine Večernji list od 7. studenog 2010. godine (slučaj Marković).¹¹³ Tužitelji su naveli u tužbi kako je izjavom da nogomet igraju samo zdravi ljudi, tuženik naveo da su osobe iste spolne orijentacije bolesne, čime je uznemirena odnosno vrijeđana skupina osoba iste spolne orijentacije. U prilog tuženikove izravne diskriminacije prema homoseksualcima, tužitelji se pozivaju na praksu Suda pravde EU-a i predmet C-54/07 *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV* (2008) ECR I-05187¹¹⁴. Tuženik je zatražio da sud udružnu tužbu u cijelosti odbije. Prvo ročište u postupku održano je 2. svibnja 2011. godine na Županijskom sudu u Zagrebu. Protiv nepravomoćne presude Županijskog suda u Zagrebu podnesena je žalba kojom se pobija presuda protiv V. Markovića kojom je sud odbio tužbu u cijelosti.¹¹⁵ Pučki pravobranitelj podneskom od 20. svibnja 2011. godine zatražio

112 Kastavski svećenik je u siječnju 2011. godine proglašen krivim za “rasnu i drugu diskriminaciju” te je osuđen na tri mjeseca uvjetne zatvorske kazne u kaznenom postupku kojeg je protiv njega vodilo Općinsko državno odvjetništvo u Rijeci temeljem kaznene prijave zbog poticanja na nasilje i mržnju utemeljenu na seksualnoj orijentaciji, opisanog kaznenim djelom rasne i druge diskriminacije koju je protiv njega podnijela udruga Kontra.

Priopćenje dostupno na internetskoj stranici udruženja Zagreb Pride (nevladine organizacije koja se zalaže za solidarnost LGBTIQ zajednice, a protivni se nasilju i diskriminaciji LGBTIQ osoba). *Kastavski župnik kriv je za diskriminaciju!*, <<http://www.zagreb-pride.net>>, 6. siječnja 2012. Općinski sud u Rijeci proglasio je F. Jurčevića krivim jer je u cilju širenja mržnje i omalovažavanja na osnovi spolne orijentacije, javno iznio i pronio zamisli o podčinjenosti na osnovi spolnog opredjeljenja, čime je počinio kazneno djelo protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom – rasnom i drugom diskriminacijom, opisano i kažnjivo po čl. 174. st. 3. Kaznenog zakona. *Kastavskog župnika Jurčevića sud proglasio krivim*, <http://www.krizzivota.com/zoom/6265/kastavskog_zupnika_jurevia_sud_proglasio_krivim>, 6. siječnja 2012.

113 Radi preglednosti, dalje u radu ovaj slučaj nazivat ćemo “slučaj Marković”.

114 Nadalje, prema navodima tužitelja, riječ je o težem obliku diskriminacije, s obzirom na to da se tuženik kao javna osoba vrlo često javlja u medijima kao predsjednik Hrvatskog nogometnog saveza. Uzimajući u obzir popularnost nogometa u Hrvatskoj te ugled koji tuženik uživa među ljubiteljima nogometa, izjave koje je tuženik dao za medije imaju veću težinu i teže pogađaju žrtve diskriminacije, homoseksualce. Izjave tuženika prenošene su putem dnevnih novina, interneta i televizije i postale su dostupne većem broju ljudi, a bile su usmjerene protiv svih homoseksualaca. U slučaju *Feryn* Sud izravnu diskriminaciju prvenstveno poima kao uvjetovanost nepovoljnog postupanja te ne ustrajava na jasno određenom komparatoru kako bi ustanovio da je određeno postupanje uistinu diskriminatorno. C-54/07 *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV* (2008) ECR I-05187, dostupan na: <http://ec.europa.eu/dgs/> (pristupljeno 07.01.2012.).

115 Naime, iako je sud pravilno utvrdio da je “...kada je tuženik kao osoba koja predstavlja HNS

je da mu se dopusti sudjelovanje u postupku u svojstvu umješača što su tužitelji i prihvatili jer je to dodatno osnažilo njihovo uvjerenje u osnovanost tužbenog zahtjeva protiv tuženika. U podnesku (žalbi) umješača od 27. svibnja 2011. godine pučki pravobranitelj iznio je razloge podnošenja žalbe koju bi Vrhovni sud trebao usvojiti i preinačiti prvostupanjsku presudu.¹¹⁶ Vrhovni sud RH odlučujući o žalbi tužitelja protiv presude Županijskog suda u Zagrebu od 2. svibnja 2011. godine, kojom je odbijen tužbeni zahtjev tužitelja, na sjednici održanoj 28. veljače 2012. godine donio je odluku kojom se žalbe tužitelja i umješača prihvaćaju, preinačava se presuda Žup. suda u Zagrebu broj Pnz-7/10 od 2. svibnja 2011. godine i utvrđuje da je tuženik izjavama kako homoseksualci neće igrati u hrvatskoj nogometnoj reprezentaciji dok je on predsjednik HNS-a te kako samo zdravi ljudi igraju nogomet, diskriminirao homoseksualce kao osobe iste spolne orijentacije, da se tuženiku zabranjuje daljnje istupanje u medijima u kojima isti na bilo koji način diskriminira homoseksualce kao osobe iste spolne orijentacije, da se nalaže tuženiku da se javno ispriča radi davanja izjave, a koja isprika se ima objaviti u dnevnom listu "Večernji list", u roku od tri dana od donošenja ove presude na trošak tuženika te se nalaže tuženiku da na svoj trošak objavi ovu presudu u dnevnim novinama "Večernji list" u roku od tri dana od donošenja. Također, nalaže se tuženiku u roku od 15 dana isplatiti tužiteljima iznos 6.696,00 kn na ime parničnog troška.¹¹⁷

4.1.4. Slučaj Mamić

Udružna tužba Centra za ravnopravnost LGBT osoba i Centra za mirovne studije podnesena je protiv Zdravka Mamića, izvršnog dopredsjednika nogometnog kluba "Dinamo" zbog izjave u članku "Homoseksualci ne bi igrali ni u mojoj reprezentaciji" objavljenome u dnevnim novinama "Jutarnji list", od 16. studenog 2010. godine, a koja je kasnije ponavljana i putem televizijskih emisija (slučaj Mamić).¹¹⁸ Prema ocjeni tužitelja, svojom izjavom tuženik podržava ranije izjave V. Markovića o tome kako homoseksualci ne bi trebali igrati u nogometnoj reprezentaciji i to isključivo zbog njihove seksualne orijentacije jer navodi kako "gay nogometaši ne mogu igrati

javno i nedvosmisleno izjavio da u hrvatskoj nogometnoj selekciji, u tome savezu, nema mjesta igračima koji se izjasne kao homoseksualci..." počinjena izravna diskriminacija prema osobama iste spolne diskriminacije, sud je pogrešno zaključio da tuženik kao fizička osoba nije u poziciji i mogućnosti uređivati te kriterije...Vidi više Županijski sud u Zagrebu, Pnz-7/10-2 od 2. svibnja 2011.

116 Pučki pravobranitelj istakao je kako je sud zauzeo pogrešan stav u presudi da nije riječ o stavu jedne utjecajne osobe, već o postojanju diskriminatornih kriterija i prakse te izveo zaključak da tuženik kao fizička osoba nije diskriminirao "već je riječ o kriterijima i praksi pravne osobe, HNS-a". Pučki pravobranitelj smatra upitnim zaključak Suda o postojanju diskriminatornih kriterija i prakse u HNS-u samo na osnovi jedne izjave, jer za svoje utvrđenje Sud ne navodi nikakve dokaze. Vidi više Žalba umješača protiv presude Županijskog suda u Zagrebu. Županijski sud u Zagrebu, Pnz-7/10-2 od 2. svibnja 2011.

117 U obrazloženju odluke Vrhovni sud naveo je kako pravno shvaćanje prvostupanjskog suda koji je odbio zahtjev tužitelja smatrajući da je izjava prema kojoj deklarirani homoseksualci ne mogu biti igrači nacionalne nogometne reprezentacije vid izravne diskriminacije u smislu odredbe čl. 2. st. 1. ZSD-a, nije pravilno.

118 Radi preglednosti, dalje u radu slučaj ćemo nazivati "slučaj Mamić".

za reprezentaciju”. Zbog svega navedenog, tužitelji su od Suda zatražili da donese presudu kojom će utvrditi da je tuženik izjavama kako homoseksualci ne bi igrali u njegovoj nogometnoj reprezentaciji, diskriminirao osobe iste spolne orijentacije, da zabrani tuženiku daljnje istupanje u medije kojima isti na bilo koji način diskriminira osobe iste spolne orijentacije, naloži tuženiku da se javno putem medija ispriča radi davanja izjava kojima je isti diskriminirao osobe iste spolne orijentacije, navodeći kako homoseksualci ne bi igrali u njegovoj nogometnoj reprezentaciji, a koja se ima objaviti u dnevnom listu “Jutarnji list”, sve u roku od tri dana od donošenja presude Županijskog suda u Zagrebu i na trošak tuženika te da se presuda ima objaviti u dnevnim novinama “Jutarnji list”, u roku od tri dana od njezina donošenja, sve na trošak tuženika. Prvo ročište u postupku održano je 4. ožujka 2011. godine na Županijskom sudu u Zagrebu, a tužitelji uputili su priopćenje o održavanju ročišta kao i poziv medijima te svim osobama zainteresiranima da prisustvuju raspravi. Na prvom ročištu punomoćnica tužitelja zatražila je izuzeće sutkinje zbog sumnje u njezinu nepristranost.¹¹⁹ U podnesku Sudu od 12. ožujka 2011. godine punomoćnica tužitelja očitovala se Predsjedniku Suda na izjave sutkinje od 4. ožujka 2011. godine.¹²⁰ Rješenjem od 18. ožujka 2011. godine odbijen je zahtjev tužitelja za izuzeće sutkinje Županijskog suda u postupku protiv Z. Mamića uz obrazloženje da stranke mogu tražiti izuzeće suca ako postoje okolnosti koje dovode u sumnju njegovu nepristranost. Međutim u konkretnom slučaju okolnosti navedene u zahtjevu za izuzeće i naknadnom očitovanju, nisu takvog pravnog značaja da bi izazvale sumnju u nepristranost sutkinje.¹²¹ Zbog razloga koje je Sud obrazložio, zahtjev za izuzeće sutkinje ocijenjen je neosnovanim te je stoga odbijen. Presudom od 24. ožujka 2011. godine odbijen je tužbeni zahtjev tužitelja da se utvrdi da je tuženik izjavama u dnevnim novinama “Jutarnji list” od 16. studenoga 2010. godine u članku “Ni u mojoj reprezentaciji gayevi ne bi mogli igrati” diskriminirao osobe iste spolne orijentacije, da se zabrani tuženiku daljnje istupanje u medijima kojima isti na bilo koji način diskriminira osobe iste spolne orijentacije te da se naloži tuženiku da se javno putem medija ispriča radi davanja izjave kojima je tuženik diskriminirao osobe iste spolne orijentacije, navodeći kako homoseksualci ne bi igrali u njegovoj nogometnoj reprezentaciji te kako čovjeka *gay* orijentacije ne vidi kako ide glavom na kopačku, ali ga vidi kao baletana, tekstopisca, novinara, a koja isprika se ima objaviti u dnevnim novinama “Jutarnji list” na trošak tuženika. Također, da se naloži tuženiku da na svoj trošak objavi presudu Županijskog suda u Zagrebu u dnevnim novinama “Jutarnji list”.¹²² Protiv

119 LGBT organizacije zatražile izuzeće sutkinje u postupku protiv Mamića, Priopćenje dostupno na internetskoj stranici udruženja Zagreb Pride, <<http://www.zagreb-pride.net>>, 7. siječnja 2012.

120 U očitovanju stoji da je punomoćnica tužitelja cijeli tjedan - od ponedjeljka 28. veljače 2011. godine do dana rasprave u petak 4. ožujka 2011. godine bila onemogućena u pravu na uvid u sudski spis. Vidi više Očitovanje na izjavu sutkinje u povodu zahtjeva na izuzeće. Županijski sud u Zagrebu, 15 Pnz- 6/10-27, na broj 9 Su-387/11.

121 Rješenje o zahtjevu za izuzeće. Županijski sud u Zagrebu, 15 Pnz- 6/10-27, na broj 9 Su-387/11.

122 Slijedom svega navedenog, Sud je zauzeo stajalište da se u konkretnom slučaju ne radi o diskriminaciji u smislu odredaba ZSD-a već o tuženikovom mišljenju koje je javno izrekao koristeći se slobodom prava izražavanja i koje od tada nije samo individualno nego i građansko

nepravomoćne presude tužitelji su podnijeli žalbu Vrhovnom sudu navodeći kako je Županijski sud u Zagrebu pogrešno ocijenio da tuženikove izjave predstavljaju njegov vrijednosni sud, zbog čega je isključena mogućnost postojanja izravne diskriminacije kao i teške diskriminacije,¹²³ zahtijevajući od Vrhovnog suda Republike Hrvatske donošenje odluke kojom se usvaja žalba u cijelosti, ukida presuda Županijskog suda u Zagrebu od 24. ožujka 2011. godine te se predmet vraća Županijskom sudu u Zagrebu na ponovno odlučivanje. Vrhovni sud Republike Hrvatske odlučujući o žalbi tužitelja protiv presude Županijskog suda u Zagrebu od 24. ožujka 2012. godine na sjednici održanoj 18. travnja 2012. godine donio je odluku da se odbija žalba tužitelja kao neosnovana te se potvrđuje presuda Županijskog suda u Zagrebu, broj 15 Pnz-6/10-27 od 24. ožujka 2012. godine.¹²⁴

5. ANALIZA DOSTUPNIH SLUČAJEVA PODNOŠENJA INDIVIDUALNE TUŽBE ZA SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE

5.1. Individualna tužba zbog diskriminacije na temelju spolne orijentacije

5.1.1. Slučaj Krešić

Prvu individualnu antidiskriminacijsku tužbu zbog diskriminacije na temelju spolne orijentacije na radnom mjestu podnio je dr. sc. D. Krešić, viši asistent na Fakultetu organizacije i informatike u Varaždinu protiv Fakulteta organizacije i informatike u Varaždinu. Dr. sc. D. Krešić prvi puta se obratio udrugama Kontri i Iskoraku još 2009. godine zbog uznemiravanja na radnom mjestu kolega profesora na fakultetu prof. dr.sc. B. Kličeka i neposredno nadređene osobe prof. dr. sc. Ž. Hutinskog. Kolege i nadređeni su ponavljano iznosili šale i opaske kojima su se ismijavali sa Krešićevom seksualnom orijentacijom.¹²⁵ Nakon dopisa kojeg je odvjetnik uputio upravi Fakulteta, prof. dr. sc. Kliček i prof. dr. sc. Hutinski pismeno su se ispričali zbog uznemiravanja. Dr. sc. Krešić nakon toga očekivao je normalizaciju odnosa na Fakultetu, međutim situacija se još više pogoršala. Nakon stjecanja doktorata na Sveučilištu u Erlangenu

pravo i sloboda koja jamči pravo na razlike mišljenja a što je temeljni preduvjet opstanka a i izgradnje demokratskog društva, te je donio presudu kako stoji u izreci. Županijski sud u Zagrebu, 15 Pnz-6/10-27, od 24. ožujka 2011.

123 Slijedom navedenoga, Županijski sud u Zagrebu u svome obrazloženju zauzima suprotne stavove o odlučnim pravnim postavkama, kojim postupanjem je pobijana odluka kontradiktorna sama sebi i kao takva nepodobna za ispitivanje njezine valjanosti i zakonitosti. Županijski sud u Zagrebu, 15 Pnz-6/10-27, od 24. ožujka 2011. godine, str. 6., para 3.

124 Pravno shvaćanje Vrhovnog suda jest da tuženikova tvrdnja da osobe istospolne orijentacije imaju sposobnosti biti baletan, tekstopisac, novinar, a ne nogometaš koji "ide glavom na kopačku", za te osobe nije uvredljiva i uznemiravajuća u toj mjeri da kod njih uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Slijedom navedenog proizlazi da je prvostupanjski sud osnovano zaključio da u konkretnom slučaju nije riječ o diskriminaciji i sukladno tome pravilno primijenio materijalno pravo kada je antidiskriminacijske zahtjeve tužitelja ocijenio neosnovanima.

125 *Suđenje za diskriminaciju na radu nastavlja se u listopadu*, <<http://queer.hr/9051/sudenje-za-diskriminaciju-na-radu-nastavlja-se-u-listopadu>>, 10. siječnja 2012.

kao znanstvenik-povratnik zaposlio se na Fakultetu organizacije i informatike u Varaždinu, ali da je uprava Fakulteta sustavno sprječavala u napredovanju na radnom mjestu od strane uprave Fakulteta.¹²⁶ Zbog toga se odlučio na podnošenje individualne tužbe protiv Fakulteta organizacije i informatike u Varaždinu. Prvo ročište u postupku održano je 4. ožujka 2011. godine na Općinskom sudu u Varaždinu. Tužitelj je u tužbenom zahtjevu tražio da Sud utvrdi da je prema njemu počinjena diskriminacija, zabrani sprječavanje napredovanja i naloži svako buduće suzdržavanje tuženika od diskriminatornog postupanja. Nakon što je odbila zahtjev udruga Kontra i Iskorak da u postupku sudjeluju kao umješaći, predstavnici udruga žalili su se na rješenje sutkinje. Rješenje je ukinuo Županijski sud u Varaždinu, navodeći kako je svojom odlukom sutkinja učinila bitnu povredu odredaba parničnog postupka tužitelja i umješaća. U postupak se na strani tužitelja potom umiješao i predstavnik Ureda pravobraniteljice za ravnopravnost spolova koji je do tada isključivo pratio postupak kao promatrač.¹²⁷ Sutkinja je željela uskratiti pravo javnosti, govoreći da udruge i predstavnik Ureda pravobraniteljice za ravnopravnost spolova ne mogu prisustvovati raspravi, a pogotovo da to ne mogu učiniti novinari “jer nije takav običaj” i “Predsjednik suda to u ovakvim slučajevima ne dopušta bez posebnog odobrenja”. Na inzistiranje predstavnika udruga Iskorak i Kontra koje su podnijele i zahtjeve da budu umješaći u postupku, dopustila je da ostanu u sudnici predstavnici udruga i predstavnik Ureda pravobraniteljice.¹²⁸ Tužitelji su zbog nekorektnog postupanja zatražili izuzeće sutkinje, a Predsjednik Općinskog suda u Varaždinu zahtjev je usvojio te je za rad na predmetu određen novi sudac. Treće ročište u postupku održano je 13. listopada 2011. godine.¹²⁹ Za tijek postupka i konačan ishod od značaja je bilo imenovanje Etičkog povjerenstva vezano uz postupak od strane Sveučilišta u Zagrebu i mišljenje koje je ono iznijelo.¹³⁰ Na Općinskom sudu u Varaždinu 12. srpnja 2012. godine donesena je nepravomoćna presuda u slučaju diskriminacije dr. sc. D. Krešića. Riječ je o prvoj pozitivnoj presudi u slučaju diskriminacije na osnovi spolne orijentacije povodom prijave građanina tako što je u slučaju dr. sc. D. Krešića utvrdio diskriminaciju na temelju spolne orijentacije, uznemiravanje na temelju spolne orijentacije te zabranio Fakultetu poduzimanje radnji kojima se sprječava napredovanje. Između ostaloga, presudom je nedvojbeno utvrđeno da su nadređeni prof. dr. sc. Kliček i prof. dr. sc. Hutinski uznemiravali dr. sc. D. Krešića izrugivanjem u javnosti zbog njegove drugačije spolne orijentacije. Međutim, prof. dr. sc. Kliček podnio je tužbu sudu protiv dr. sc. D. Krešića zbog uznemiravanja i sud je u tom postupku donio presudu kojom je naložio dr. sc. D.

126 *Prvo ročište u slučaju “Krešić vs. FOI”*, <<http://www.gay.hr/magazin/5745>>, 10. siječnja 2012.

127 *Suđenje za diskriminaciju na radu nastavlja se u listopadu*, <<http://queer.hr/9051/sudenje-zadiskriminaciju-na-radunastavlja-se-u-listopadu>>, 10. siječnja 2012.

128 Novinarka se vratila u sudnicu tek nakon pribavljenog odobrenja Predsjednika suda, prema sukladno zakonskim odredbama, odobrenje je potrebno samo za snimanje ili slikanje na raspravi. Vidi više *Slučaj Krešić: Sutkinja pitala dekana optuženog za diskriminaciju je li mu teško*, <<http://dalje.com/hr/hrvatska/slucaj-kresic-sutkinja-pitala-dekana-optuzenog-zahomofobiju-je-li-mu-tesko>>, 10. siječnja 2012.

129 *Suđenje za diskriminaciju na radu nastavlja se u listopadu*, <<http://queer.hr/9051/sudenje-zadiskriminaciju-na-radunastavlja-se-u-listopadu>>, 10. siječnja 2012.

130 *Jutros iznesena nepravomoćna presuda u slučaju Krešić vs. FOI*, <<http://www.lori.hr/forum/viewtopic.php?p=35500>>, 17. ožujka 2013.

Krešiću da zbog povrede ugleda i časti naknadi štetu tužitelju u iznosu od 30.000 kuna. Drugostupanjskom presudom Županijskog suda u Varaždinu u kolovožu 2013. godine tužba dr. sc. D. Krešića odbijena je u pretežitom dijelu odnosno po 13 točaka, a djelomično je usvojena po tri točke tužbenog zahtjeva. Kao neosnovan je, između ostalog, odbijen tužbeni zahtjev dr. sc. Krešića da mu je Fakultet onemogućio napredovanje zbog njegove spolne orijentacije, a odbijen je i zahtjev prema kojemu tvrdi da ga je Fakultet diskriminirao jer ga nije zaštitio od uznemiravanja kolega. Reviziju podnesenu protiv odluke Županijskog suda u Varaždinu Vrhovni je sud odbacio kao nedopuštenu.

5.2. Zaključci koji iz analize proizlaze

Koliko god oskudna bila sudska praksa postupaka u povodu diskriminacijske udružne tužbe, interpretacija izloženih slučajeva, osobito stavova izraženih u judikatima ponudila je vrijedne spoznaje. Da je riječ o sudskoj praksi koja je u nastajanju jasno je iz početnog oklijevanja i nesigurnosti sudaca u vođenju postupaka i pri donošenju odluka. Naime, čini se da je županijski sud kao prvostupanjski sud bio daleko skloniji donijeti presudu kojom se tužba odbacuje (slučaj vjeroučiteljice J. Mudrovčić Čović) ili odbija (slučaj Marković, slučaj Mamić) negoli presudu kojom se tužba usvaja (slučaj kastavskog svećenika F. Jurčevića). Oprez sudaca pri donošenju odluka ne iznenađuje i donekle je razumljiv s obzirom na to da su postupali svjesni značaja judikata donesenih u postupcima u povodu diskriminacijske udružne tužbe, njihove delikatnosti i utjecaja koji će imati na oblikovanje buduće antidiskriminacijske prakse. Ipak, to ne znači da bi okolnost da je riječ o sudskoj praksi koja se tek razvija trebala biti opravdanje za postupanja sudaca koja su uvjetovana predrasudama prema određenim skupinama pojedinaca i njihovom načinu života (slučaj vjeroučiteljice Jelene Mudrovčić Čović) ili, pak za zlouporabu procesnih ovlasti na način da se jednu od stranaka dovodi u nepovoljniji položaj u postupku u odnosu na drugu stranku (slučaj vjeroučiteljice Jelene mudrovčić Čović; slučaj Mamić).

Positivan smjer razvoja judikature ipak vidljiv je u odluci Vrhovnog suda (u slučaju Marković) kojom je odlučujući o žalbi tužitelja protiv presude Županijskog suda u Zagrebu od 2. svibnja 2011. godine kojom je odbijen tužbeni zahtjev tužitelja, prihvatio žalbe tužitelja i umješača te preinačio presudu Županijskog suda u Zagrebu, broj Pnz-7/10 od 2. svibnja 2011. godine. Mnogo više od toga što je njome ukazao na nedostatke prvostupanjske odluke, ova odluka značajna je kao reprezentativna odluka Vrhovnog suda u kojoj je po prvi puta zauzeo stav o tome koje postupanje u odnosu na ugroženu društvenu skupinu predstavlja diskriminaciju i kako ima biti sankcionirano. Uz to, nije zanemariva niti okolnost da je Vrhovni sud ovu odluku donio protiv osobe koja je bila uglednik u hrvatskom javnom i profesionalnom životu pa je medijski odjek donesene odluke mnogo veći nego što bi bio u drugim slučajevima i doprinosi jačanju svijesti građana o tome da su istupi poput onih javnih ličnosti koje nemaju izgrađenu svijest o težini javno izrečenog, zbog čega često koriste neprimjerene izraze prema osobama ugroženih društvenih skupina,¹³¹ nedopušteno i nepoželjno diskriminatorno

131 Izvješće za 2011., op. cit., str. 3.

postupanje.

U tom smislu, interesantno je da se odluka Vrhovnog suda, kojom je odlučivao o žalbi tužitelja protiv presude Županijskog suda u Zagreb u slučaju Mamić, značajno razlikuje od odluke Vrhovnog suda u slučaju Marković. Naime, za razliku od odluke u slučaju Marković, Vrhovni sud odlučujući o žalbi protiv presude Županijskog suda u Zagrebu od 24. ožujka 2012. godine, donio je odluku da se odbija žalba tužitelja kao neosnovana te se potvrđuje presuda Županijskog suda u Zagrebu. Prema shvaćanju Vrhovnog suda, sporna izjava tuženika ne može predstavljati diskriminatorno postupanje u smislu odredbe čl. 2. st. 1. ZSD-a. Izjava se, s obzirom na okolnosti u kojima ju je tuženik dao kao i njezin sadržaj, ne može smatrati niti poticanjem na diskriminaciju počinjenu s namjerom koje se prema odredbi čl. 4. st. 1. ZSD-a smatra diskriminacijom u smislu čl. 1. istoga Zakona. Sporna tuženikova izjava ne može se smatrati niti uznemiravanjem u smislu odredbe čl. 3. st. 1. ZSD-a koje predstavlja svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od osnova iz čl. 1. st. 1. ovoga Zakona, koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe, a koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Pravno shvaćanje Vrhovnog suda jest da tuženikova tvrdnja da osobe istospolne orijentacije imaju sposobnosti biti baletan, tekstopisac, novinar, a ne nogometaš koji “ide glavom na kopačku”, za te osobe nije uvredljiva i uznemiravajuća u toj mjeri da kod njih uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Međutim, smatramo da je odlučujući o žalbi, Vrhovni sud trebao uzeti u obzir okolnost da je spornu izjavu tuženik dao u kontekstu izjave V. Markovića, koju je Vrhovni sud ocijenio kao diskriminirajuću nadovezujući se na nju i nastojeći ublažiti reakcije na nju. Premda je Vrhovni sud spornu izjavu ocijenio na način da tuženikova tvrdnja da osobe istospolne orijentacije imaju sposobnosti biti baletan, tekstopisac, novinar, a ne nogometaš koji “ide glavom na kopačku”, za te osobe nije uvredljiva i uznemiravajuća u toj mjeri da kod njih uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, činjenica da je iznesena i objavljena u medijima ukazuje na posljedice koje tužitelj ne bi niti trebao dokazivati, posebno uzme li se u obzir njihova težina (jer se njome prenose predrasude građanima o osobama istospolne orijentacije kao osobama koje nisu u stanju biti nogometaši koji “idu glavom na kopačku” odnosno baviti se sportom na način na koji se sportom bave heteroseksualne osobe) i neutvrđeni broj osoba na koje djeluje. Protiv presude Vrhovnog suda kao drugostupanjskog suda povodom žalbe protiv presude Županijskog suda u Zagrebu od 24. ožujka 2012. godine podnesena je revizija, no u vrijeme pisanja rada odluka revizijskog suda još uvijek nije bila poznata pa ostaje za vidjeti hoće li se ta odluka razlikovati od odluke prvostupanjskog i drugostupanjskog suda. Kod usporedbe slučajeva Marković i Mamić ostat ćemo i iz razloga što je u prvome u postupku na strani tužitelja sudjelovao umješač dok u drugome to nije bio slučaj. Kako je u slučaju Marković ishod postupka povoljan za tužitelja, to upućuje na zaključak da je za konačan ishod postupka značajno sudjelovanje umješača na strani tužitelja, osobito ako je riječ o pučkom pravobranitelju kao što je ovdje bio slučaj. Naime, osim što je intervencija pučkog pravobranitelja osnažila tužitelje u uvjerenju u uspjeh u sporu, što su i sami naveli, pučki pravobranitelj vlastitom žalbom vjerojatno je dao dodatnu težinu navodima u žalbi tužitelja podnesenoj Vrhovnom sudu.

Potvrdu nalazimo i u slučaju Krešić gdje je sutkinja najprije odbila zahtjev udruga Kontra i Iskorak da u postupku sudjeluju kao umješači, na što su se predstavnici udruga žalili pa je Predsjednik Županijskog suda ukinuo rješenje, navodeći kako je svojom odlukom sutkinja učinila bitnu povredu odredaba parničnog postupka tužitelja i umješača. U postupak se na strani tužitelja potom umiješao i predstavnik Ureda pravobraniteljice za ravnopravnost spolova koji je do tada isključivo pratio postupak kao promatrač. Postupak je okončan na način da je sud donio prvu pozitivnu presudu u slučaju diskriminacije na osnovi spolne orijentacije povodom prijave građanina, tako što je u slučaju Krešić utvrdio diskriminaciju na temelju spolne orijentacije, uznemiravanje na temelju spolne orijentacije te zabranio Fakultetu poduzimanje radnji kojima se spriječava napredovanje na Fakultetu. Presudom je i nedvojbeno utvrđeno da su nadređeni uznemiravali Krešića izrugivanjem u javnosti zbog njegove drugačije spolne orijentacije, što je u jednom dijelu potvrdio i Županijski sud u Varaždinu. Međutim, po okončanju prvostupanjskog postupka, u sporu između prof. dr. sc. Kliček i dr. sc. Krešića radi uznemiravanja, sud je naložio dr. sc. Krešiću da naknadi štetu od 30 000 kuna prof. dr. sc. Kličeku zbog njegovih javnih istupa o diskriminatornom postupanju prof. dr. sc. Kličeka. Sud je odluku obrazložio na način da dr. sc. Krešić nije trebao u medijskim istupima govoriti o postupanju prof. dr. sc. Kličeka.

Čini se da primjeri slučajeva Marković i Krešić potvrđuju da je u sudskoj antidiskriminacijskoj praksi podjednako važno jačati svijest suda, stranaka u postupku, ali i samih tijela kojima je, između ostalog, povjerena i obveza sudjelovanja u postupku u ulozi umješača, o važnosti intervencije u postupak za ishod postupka. Osim pučkog pravobranitelja mislimo i na sudjelovanje posebnih pravobraniteljica kao i organizacija civilnog društva koje se u sklopu svoje djelatnosti bave zaštitom i promicanjem interesa određenih skupina u društvu. Ipak, osim jačanja svijesti o nužnosti njihovoga uključivanja i sudjelovanja u postupku kao umješača na strani tužitelja, bitno je stvoriti i potrebne pretpostavke za to, poput adekvatnog sustava financijske potpore djelovanju organizacija civilnog društva. Sudjelovanje pučkog pravobranitelja kao nadležnog tijela za suzbijanje diskriminacije, posebnih pravobraniteljica kao i organizacija civilnog društva kao umješača na strani tužitelja u postupcima u povodu diskriminacijske udružne tužbe ima još jednu svrhu, time se dodatno naglašava da je riječ o postupcima u kojima se ostvaruje širi društveni, javni interes.

Hitnost postupanja u postupcima u povodu diskriminacijske udružne tužbe također je vezana uz okolnost da se u njima ostvaruje širi društveni odnosno javni interes, a predviđena je odredbom čl. 16. st. 3. ZSD-a. U tom kontekstu dobar primjer pruža postupanje Županijskog suda u Rijeci koji je u slučaju kastavskoga svećenika Franje Jurčevića u najkraćem roku utvrdio da je došlo do izravne diskriminacije i uznemiravanja LGBT osoba. U usporedbi, u slučajevima Marković i Mamić sud je unatoč hitnosti postupaka postupao iznimno sporo zbog čega je u slučaju Marković tužitelj uputio sudu čak pet požurnica.¹³²

132 *Vrhovni sud: Vlatko Marković je kriv za diskriminaciju po osnovi spolne orijentacije*, <<http://www.cms.hr/o-nama/vrhovni-sud-vlatko-markovic-je-kriv-za-diskriminaciju-po-osnovi>

Činjenicom da se u postupcima u povodu udružne tužbe ostvaruje širi društveni odnosno javni interes može se objasniti i okolnost da je odredbom čl. 24. st. 2. t. 3. ZSD-a predviđeno da tužitelj može uz ostale istaknuti i zahtjev da se presuda kojom je utvrđena povreda prava na jednako postupanje na trošak tuženika, objavi u medijima. No, svrha te odredbe ispunit će se samo ako se dosljedno primjenjuje. U slučaju Marković, Vrhovni sud naložio je, između ostalog, javnu ispriku tuženiku. Smatrajući to relevantnim aspektom pravne zaštite koju je sud pružio donošenjem presude Centar za ravnopravnost LGBT osoba približavanjem roka za objavu isprike i presude u dnevnim novinama najavio je da će u slučaju nepoštivanja presude i nepostupanja sukladno presudi pokrenuti ovrhu protiv V. Markovića.¹³³ Sukladno presudi Vrhovnog suda V. Marković objavio je ispriku i presudu u Večernjem listu koji je izašao 19. studenog 2012. godine.¹³⁴

Ovo su tek neki od problematičnih aspekata koje smo uočili kao relevantne u praksi sudova u postupcima u povodu diskriminacijskih udružnih tužbi. Pri tome, premda je u svim navedenim slučajevima riječ o pokrenutim postupcima radi diskriminacije na temelju spolne orijentacije, uočene probleme ne treba pripisati toj činjenici. Njihovo uklanjanje, dakle, nije važno samo zbog unaprijeđivanja postupanja sudova u slučaju pokretanja postupaka udružnom tužbom radi diskriminacije na temelju spolne orijentacije, nego u svrhu stvaranja preduvjeta kvalitetnog ostvarenja pravne zaštite pokretanjem postupaka u povodu diskriminacijske tužbe za ugrožene društvene skupine u slučaju uznemiravanja i diskriminacije općenito.

5. UMJESTO ZAKLJUČKA

U radu željeli smo istražiti stanje hrvatskoga antidiskriminacijskog zakonodavstva i sudske prakse i utvrditi je li razdoblje od uvođenja ZSD-a bilo dostatno da se u njegovoj primjeni zaista osiguraju standardi koje propisuje europsko antidiskriminacijsko zakonodavstvo i promovira praksa ESLJP-a i Suda pravde EU-a. U iscrpnoj analizi antidiskriminacijske prakse poslužili smo se prikazom brojčanih pokazatelja za 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013. godinu te pregledom individualnih i kolektivnih antidiskriminacijskih sporova na području diskriminacije na temelju spolne orijentacije pred sudovima u RH. Spoznaje proizašle iz analiza koje smo izložiti upotrijebili smo kao podlogu pri promišljanju o načinu na koji bi se hrvatsko antidiskriminacijsko zakonodavstvo i praksa dali unaprijediti kako bi još bolje odgovorili nastajućim potrebama suzbijanja diskriminacije.

Hrvatsko antidiskriminacijsko zakonodavstvo razmjerno je složeno, a takvim ga čini okolnost da je 2009. godine uveden ZSD kao opći zakon čije se odredbe imaju primijeniti uvijek kada odredbama o suzbijanju diskriminacije nekog od posebnih zakona nije drukčije određeno. Imajući u vidu nedostatke takvoga rješenja, hrvatski

spolneorijentacije>, 27. ožujka 2013.

133 *Markovićeva isprika u subotu u Večernjem listu*, <http://queer.hr/27675/markoviceva_isprika_u_subotu_vecernji/>, 27. ožujka 2013.

134 *Marković se ispričao-obrađivši se sebi u 3. licu*, <<http://queer.hr/28262/markovic-se-ispricao-obrađivši-se-sebi-u-3-licu>>, 27. ožujka 2013.

zakonodavac pri noveliranju posebnih zakona nastoji ukloniti odredbe o suzbijanju diskriminacije iz tih zakona. Već 2010. godine promjenom je zahvaćen Zakon o radu¹³⁵ (u nastavku: ZOR) u kojemu su odredbe o suzbijanju diskriminacije svedene tek na opću zabranu izravne i neizravne diskriminacije, te materijalne i postupovne odredbe o zaštiti dostojanstva radnika. U ZID ZPP-a iz 2011. godine predviđena je tužba za zaštitu kolektivnih interesa i prava kao supsidijaran institut za pokretanje postupka u povodu diskriminacijske tužbe u odnosu na udružnu tužbu za suzbijanje diskriminacije predviđenu u ZSD-u. Hrvatski zakonodavac očekuje da će suzbijanjem prakse i uklanjanjem potrebe za posezanjem za posebnim zakonima pozitivno utjecati na postupanje u antidiskriminacijskim postupcima, olakšati njihovo pokretanje i vođenje te tako doprinijeti porastu broja podnesenih tužbi za suzbijanje diskriminacije.

U tom smislu bit će značajne i izmjene ZSD-a na kojima je radna skupina započela raditi u 2012. godini, i već najavljeno daljnje usavršavanje ZSD-a koje se planira u skorije vrijeme. Od nužnih zahvata bilo bi neophodno razmisliti bi li umjesto zatvorene liste osnova diskriminacije (*numerus clausus*) koja je predviđena ZSD-om trebalo preuzeti rješenje kakvo je i u Ustavu Republike Hrvatske¹³⁶ (u nastavku: Ustav RH) u kojemu je otvorena lista osnova diskriminacije. Naime, u hrvatskoj doktrini izneseno je shvaćanje da se kod međusobnog tumačenja odnosa između odredaba u kojima su pobrojane osnove diskriminacije u Ustavu RH i ZSD-u na radne odnose primjenjuje u Ustavu RH predviđena otvorena lista osnova diskriminacije. Kako je čl. 16. st. 2. ZSD-a predviđeno da se posebni postupci za zaštitu od diskriminacije u području rada i zapošljavanja smatraju sporovima iz radnih odnosa, u tim se postupcima, neovisno što se na njih primjenjuje ZSD ne primjenjuje zatvorena lista osnova diskriminacije iz čl. 1. st. 1. ZSD-a. To znači da sudovi u postupku suđenja na temelju Ustava RH i zakona mogu kao zabranjenu osnovu diskriminacije utvrditi i neku drugu u Ustavu RH, ZSD-u, ZRS-u ili nekom drugom zakonu nespomenutu osobinu. Utoliko, smatraju teoretičari, od sudske prakse ovisi što će smatrati diskriminacijom.¹³⁷ Očigledno, ako bi do takve izmjene zaista došlo, zakonski tekst bolje bi odgovarao uočenoj (redovnoj) praksi sudova u antidiskriminacijskim postupcima.

Kao nezaobilazno, nameće se pitanje bi li u slučaju da pučki pravobranitelj u većoj mjeri sudjeluje u postupcima kao umješač na strani tužitelja veći broj postupaka bio uspješno okončan i imao povoljniji ishod za tužitelja kao žrtvu diskriminacije? Isto tako, bi li se time ujedno motiviralo osobe koje su pretrpjele diskriminaciju na pokretanje sudskih postupaka? Pretpostavimo da je odgovor potvrđan. U tom bi smislu izmjene i dopune ZSD-a za koje se zalaže Ured pučkog pravobranitelja, koje bi sadržavale odredbu prema kojoj bi sudovi morali dostavljati primjerak tužbe podnesene prema odredbi čl. 17. ZSD-a i odgovor na tužbu, i time učinile podatke o sudskim postupcima dostupnima pučkom pravobranitelju te bi mu time omogućile da se u svim slučajevima u kojima bi procijenio da ima osnove za miješanje, pravodobno umiješa u postupak.¹³⁸ Ostaje vidjeti hoće li u izmjene i dopune ZSD-a zaista biti

135 Zakon o radu, NN br. 149/09.

136 Ustav Republike Hrvatske, NN br. 56/90., 135/97., 8/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 55/01., 76/10., 85/10., 05/14.

137 Tako Potočnjak, Ž. i Grgić, A., op. cit., str. 19.

138 Izvješće za 2010., op.cit., str. 64.

integrirana i predložena odredba te ako bude, koliko će utjecati na povećanje broja postupaka u kojima će pučki pravobranitelj sudjelovati kao umješlač na strani tužitelja.

Osim izmjena u ZSD-u, stvaranje kvalitetnog zakonodavnog okvira za suzbijanje diskriminacije podrazumijeva i određene izmjene posebnih zakona. U tom smislu, dobrodošle su izmjene u Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći iz 2013. godine,¹³⁹ kojima se nastojao osigurati lakši pristup sudu za one čija su prava diskriminatornim postupanjem povrijeđena ili ugrožena jer postojeća rješenja u tom smislu nisu se pokazala uspješnim.¹⁴⁰ Međutim, bez osiguranja većih sredstava za financiranje besplatne pravne pomoći, koje je za sada izostalo, uloga povjerena nevladinim organizacijama te drugim ovlaštenicima na pružanje pravne pomoći neće se moći na adekvatan način ostvarivati. Dodatno, postavlja se pitanje jesu li proširenjem pravnih stvari za koje se odobrava sekundarna pravna pomoć obuhvaćeni i postupci kolektivne pravne zaštite. Naime, prema shvaćanju stručnog tima za ocjenu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći iz 2011. godine pravna pomoć pred sudovima trebala bi uključiti sve oblike potrebnog pravnog zastupanja te drugu potrebnu pomoć u sudskom postupku uključujući skupne i udružne tužbe u ime ciljnih skupina te postupke zbog povrede ljudskih prava, koji se podjednako pokreću individualnim i udružnim tužbama.¹⁴¹ Ostaje otvoreno bi li se u prilog toj mogućnosti mogla tumačiti odredba čl. 13. st. 2. t. f Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći iz 2013. godine prema kojoj se iznimno, u građanskim sudskim postupcima može odobriti sekundarna pravna pomoć kada takva potreba proizlazi iz konkretnih okolnosti podnositelja.

Evidentno, u hrvatskom pravnom sustavu nedostaje i poseban zakon o suzbijanju *mobbinga* pa bi trebalo započeti pripreme za njegovo donošenje. Naime, premda je hrvatski zakonodavac očekivao da će odredbom čl. 3. ZSD-a dostatno pokriti i postupanje koje se smatra *mobbingom*, judikatura i doktrina složne su u tome da postoje poteškoće pri podvođenju tog postupanja pod odredbe o zabrani uznemiravanja. *Mobbing* je širi rodni pojam od uznemiravanja te će samo u određenim slučajevima *mobbing* biti uznemiravanje i stoga obuhvaćen ZSD-om,¹⁴² pa to nerijetko rezultira u tome da osobe čija su prava povrijeđena ili ugrožena *mobbingom* ostaju bez adekvatne pravne zaštite jer u slučaju podnošenja tužbe (radi *mobbinga*) sud nema uvijek osnove za donošenje presude kojom će se utvrditi i zabraniti uznemiravanje.

Iz provedene analize proizlazi da izostaje pokretanje i provođenje postupaka

139 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, NN br. 143/13.

140 Prema Izvješću za 2013. godinu veliki dio prijedloga pučke pravobraniteljice na sadržajnoj razini ušao u tekst novoga Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći: proširen je krug korisnika, priroda pravnih stvari za koji se pomoć odobrava, snižen je i preciziran imovinski cenzus korisnika pomoći i dr.

141 Johnson, Jon T., Stawa, Georg i Uzelac, Alan, Ocjena Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći i njegove provedbe u praksi: Međunarodno stručno mišljenje, Zagreb, Centar za ljudska prava, 2010., str. 18.

142 *Mobbing* je fenomen zlostavljanja na poslu, a ključna razlika u odnosu na uznemiravanje u smislu Zakona o suzbijanju diskriminacije je da kod *mobbinga* nije presudna veza s određenom diskriminacijskom osnovom. Zlostavljeni radnik izvrgnut je uvredljivom ponašanju ne na osnovi dobi, spola, nacionalne pripadnosti i sl., već se izdvaja primjerice kao osoba koja je zadnja došla u "uhodanu radnu sredinu". *Mobbing*, <<http://www.ombudsman.hr/to-je-diskriminacija.html>>, 29. ožujka 2013.

mirenja i sklapanja izvansudske nagodbe pred pučkom pravobraniteljicom i posebnim pravobraniteljicama. Prema podacima Državnog odvjetništva na temelju podnesenih zahtjeva za mirenje u postupcima u kojima se tuži RH radi diskriminacije također se ne sklapaju izvansudske nagodbe, a kao razlog za to navodi se nedostatak sredstava za ispunjenje tražbina.¹⁴³ Razvoj kulture mirnog rješavanja sporova u antidiskriminacijskim sporovima trebalo bi dodatno poticati. Osim što se na taj način strankama u postupku omogućuje da po okončanju postupka zadrže suradne odnose, istovremeno rasterećuju se sudovi. Osim napora nadležnih tijela, u slučajevima u kojima se tuži RH značajan utjecaj imat će i visina sredstava za isplatu koja će se u tu svrhu osigurati u državnom proračunu.

Uz zakonski okvir koji olakšava prijavljivanje diskriminacije te pokretanje i vođenje diskriminacijskih sporova važno je osigurati sudska praksu koja neće imati odvratajući učinak. U tom smislu, kao primjer može poslužiti slučaj Krešić u kojemu je podnositelj individualne tužbe za diskriminaciju na temelju spolne orijentacije, neovisno o tome što je utvrđeno da je bio diskriminiran, osuđen na naknadu štete radi istupanja u javnosti.

Konačno, uz individualnu pravnu zaštitu trebalo bi razvijati i primjenu kolektivne pravne zaštite na području suzbijanja diskriminacije. Naime, prema postojećoj praksi sudova na području suzbijanja diskriminacije postupci kolektivne pravne zaštite pokazali su se uspješnima na području ostvarenja prava diskriminiranih LGBT osoba. No, za broj pokrenutih i većim dijelom uspješno okončanih postupaka odlučan je bio angažman udruga koje se bave zaštitom prava LGBT osoba. Doprinos udruga, tijela, ustanova i drugih organizacija sukladno odredbi čl. 24. st. 1. ZSD-a (uključujući pučkog pravobranitelja i posebne pravobraniteljice) presudan je za jačanje primjene kolektivne pravne zaštite u suzbijanju diskriminacije na područjima, poput zaštite manjina i zaštite prava djece te drugih područja. Primjena postupaka kolektivne pravne zaštite u zaštiti prava djece dio je recentne inicijative na europskoj i međunarodnoj razini, pa je tako bila predviđena i u nacrtu Trećeg Fakultativnog protokola uz Konvenciju UN o pravima djeteta¹⁴⁴. Ostaje za vidjeti ima li mjesta njezinoj primjeni i u okviru hrvatske prakse suzbijanja diskriminacije.

Suviše pretenciozno bilo bi očekivati da smo ovim radom obuhvatili sve nedostatke postojećeg antidiskriminacijskog zakonodavstva i sve probleme sudske prakse. Ipak, nadamo se da smo ukazivanjem na neke od njih dali poticaj traženju rješenja kako bi ih se otklonilo i tako unaprijedilo hrvatski pravni sustav u zaštiti ljudskih prava i suzbijanju diskriminacije. Kako bi se odgovarajuće promjene zaista dogodile nije dostatno da zakonodavac ispuni svoju zadaću i učini potrebne prilagodbe zakonodavnog okvira, potreban je doprinos i ostalih sudionika procesa, pravosuđa koje ima osigurati provedbu zakona, institucionalnih tijela i organizacija civilnog društva koje će im pružiti potporu pri ostvarivanju te konačno svakog građanina koji će ih poštovati i pridržavati ih se.

143 Vidi više Izvješće za 2012. godinu, op. cit., str. 30.

144 Treći Fakultativni protokol uz Konvenciju UN o pravima djeteta, NN MU br. 12/93.

Summary

**ANTI-DISCRIMINATION LAW AND COURT PRACTICE
IN CROATIA-INDIVIDUAL AND ASSOCIATIONAL
ANTI-DISCRIMINATION CLAIM AS (IN)EFFICIENT
MECHANISMS FOR LEGAL PROTECTION**

In the paper basic legal sources of European and Croatian anti-discrimination law are presented. Special attention is given to Anti-discrimination Act from 2009 which was enacted with the aim to provide anti-discrimination legal framework as a guarantee of a high level of legal protection from different forms of discrimination in Croatian legal system. Individual and associational anti—discrimination claim as legal mechanisms for efficient legal protection are questioned. Also, along with the numeric indicators which are provided in order to illustrate practice of the courts, an overview of available individual and associational anti-discrimination claims through which proceedings in front of courts and other competent authorities were initiated in last few years is presented. Deficiencies in anti-discrimination law and problems of court practice in Croatia are detected. Defects which need to be eliminated in order to create preconditions for efficient legal protection from discrimination in Croatian legal system are highlighted.

Keywords: *non-discrimination law; individual anti-discrimination claim; associational anti-discrimination claim; court practice.*

Zusammenfassung

**ANTIDISKRIMINIERUNGSGESETZ UND
GERICHTSPRAXIS IN KROATIEN - INDIVIDUELLER UND
VERBANDLICHER ANTIDISKRIMINIERUNGSANSPRUCH
ALS (UN)WIRKSAMER MECHANISMUS DES
RECHTSSCHUTZES**

In diesem Artikel werden die Grundrechtsquellen des europäischen und kroatischen Antidiskriminierungsgesetzes vorgestellt. Vor allem wird das Antidiskriminierungsgesetz aus dem Jahre 2009 betont, das zum Ziel hat, einen Antidiskriminierungsrechtsrahmen als Garantie zur Gewährleistung eines hohen Niveaus des Rechtsschutzes für verschiedene Formen der Diskriminierung im kroatischen Rechtssystem zu ermöglichen. Individueller und verbandlicher Antidiskriminierungsanspruch als rechtlicher Mechanismus für einen effizienten Rechtsschutz ist hier in Frage gestellt. Neben den numerischen Indikatoren, welche die Funktion haben den Gerichtsverfahren zu illustrieren, ist ein Überblick

der verfügbaren individuellen und verbandlichen Antidiskriminierungsansprüche gegeben, durch welche die Verfahren vor Gerichten und anderen zuständigen Behörden in vergangenen Jahren eingeleitet worden sind. Erfasst werden die Mängel im Antidiskriminierungsrecht und die Probleme der Gerichtspraxis in Kroatien. Diejenigen Mängel sind hervorgehoben, die beseitigt werden müssen um die Voraussetzungen für einen effizienten rechtlichen Schutz vor Diskriminierung im kroatischen Rechtssystem verschaffen zu können.

Schlüsselwörter: *Antidiskriminierungsrecht; individueller Antidiskriminierungsanspruch; verbandlicher Antidiskriminierungsanspruch; Gerichtspraxis.*

Riassunto

**LEGISLAZIONE E GIURISPRUDENZA
ANTIDISCRIMINATORIA NELLA REPUBBLICA
DI CROAZIA – AZIONE GIUDIZIALE
ANTIDISCRIMINATORIA INDIVIDUALE E COLLETTIVA
QUALE (IN)EFFICACE STRUMENTO PER LA
REALIZZAZIONE DEL DIRITTO**

Nel contributo si illustrano le fondamentali fonti del diritto antidiscriminatorio europeo e croato. Particolare attenzione viene dedicata alla legge sulla lotta alla discriminazione del 2009, l'emanazione della quale aveva per scopo la creazione di un quadro legislativo antidiscriminatorio, che avrebbe garantito un elevato grado di tutela giuridica nei confronti delle diverse forme di discriminazione presenti nel sistema giuridico croato. Ci si interroga sulla validità dell'azione giudiziale antidiscriminatoria individuale e collettiva quale strumento giuridico atto a realizzare tale tutela. Unitamente agli indicatori numerici circa lo stato della prassi giurisprudenziale si passano in rassegna anche le azioni giudiziali antidiscriminatorie individuali e collettive mediante le quali sono state adite le corti e gli altri organi preposti nella Repubblica di Croazia negli ultimi anni. S'individuano le lacune della legislazione antidiscriminatoria, come anche i problemi della giurisprudenza rilevati in Croazia. In particolare, si segnalano quelle lacune, la cui rimozione porterebbe a realizzare i presupposti per un'efficace realizzazione della tutela rispetto alla discriminazione nel sistema giuridico croato.

Parole chiave: *legislazione antidiscriminatoria, azione antidiscriminatoria individuale, azione antidiscriminatoria collettiva, prassi giurisprudenziale.*

